

hitz berdeak

joxe

azurmendi

AZALA ta IRUDIAK:

xabier

egañarenak

hitz berdeak

EDITORIAL FRANCISCANA ARANZAZU

E.F.A. (N.º de Registro 1692)—Depósito Legal, S. S. 381-1971

TALLERES GRAFICOS DEL SANTUARIO DE ARANZAZU
OÑATE (GUIPUZCOA)

*Liburu guztia
ta hitz bakoitza,
euskaldun gazteeri lagundu zien
Herma K.-ri*

AUTOREAZ eta LIBURUAZ

AUTOREAZ

Joxe Azurmendi Otaegi, Zegaman jaio zan, 1941-ean. Zarautzen frailetara sartu ta Nafarroako Herriberrin (Olite) egin zuen, frantziskotarren baitan, filosofia: hemen hasi zituen, 58/59 urteetan, lehenengo poesiak. Halare, garai hontan euskeraz baino gehiago egiten zuen erderaz. Zor-teak halaxe nahi izanik, Axular-en Gero erderazko itzulpe-narekin agertarazten lagundu zion Villasanteri ta hala egin zuen euskal literatura klasikuarekin lehenengo eza-gupidea.

59/60 urteetan euskera hutsera itzuli zan, ta Arantzazura etorrira, berehalaxe eman zituen bere lehenengo lan-nen batzu argitara. Poesiarekin baino lanpetuagorik zebilen Joxe, halare, garai hontan, saiakera laburrarekin, JAKIN-en zuzendaritzan ari bait zen lanean, laguntzaile bezala lehe-nengo ta zuzendari legez gero. 1964-an Foruan (Gernikan) dago Joxe, latin eta erderazko ta euskerazko literatura irakasten. Urte hartantxe egin zen apez. Denpora hontan, aurreko urte-parean bezalaxe, ozta-ozta idatzi zuen Azur-mendik poesia berririk batere, baina esperientzia ederra izan zuen literatur-irakasgoa. Senide ta lagunen artean

sakabanatuta zebiltzan bere poesiak biltzen ere saiatu zen, Joseba Intxaustik eraginda. Baina, batez ere, Euskal Herriko prolemak, hauek ekintzan agiri diran bezala, ta bere buruarenak ere bai, hurbil-hurbiletik ezagutzeko aukera izan zuen Azurmendi-k urte hontan.

1965-ean aldegin zuen herbestera: Frantzia, Alemania, Finlandia edo Suomi, Budapest eta Italia ibili zituen bere "bohemio bidean", ta udazkenean Erroman finkatu zen. Urtebeteko Teologia ikastaldia egin zuen bertan. Joxe Azurmendi berriz ere poesiara itzuli zan garai guzti hontan. "Trenetan, busetan, parkeetan eta nunahi idatzi nuen denpora hontan, agian neure burua galtzeko bildurrez", esaten du berak. Behingo latin-irakasleari mundu zahar eta berri bat zabaldu zitzaizkion, begiak bete-betean. Garai hontan ezagutu zuen Paulo Iztueta, beste euskaldun poeta gazte ta ibiltari bizi bat. Eta Paulo biziki arduratu zan Azurmendi-ren poesiak argitaratzeko. Baita egin ahalak egin ere, oraindik bazterretan sakabanatuta zebiltzan Joxeren poesiak inguratzeko ta azkenean —aldaketa gutxirekin— eskuartean duzun liburu hauxe burutzeko.

Gero, Paulo judegu errantetatik poliziari laisterketapustuak irabazten pasatu zenean, Jesus Mari Zabaletak hartu zuen beregain liburu honen ardurua. Honek atondu dizu esku-idazkia, inprimeriarako moduan. Hauek izan ditetzte Zabaletaren gobernupean sortutako aldakuntza garrantzizkoenak: azkenaldiko poesiaren batzu gehiago erastea, ta Autoreak berak bitarte hontan, Suezia-ko egonaldi batetan (1968) Suomi-ri buruzko poesiaren batzu berriro lantzea. Gainuntzekoan sortu ta biltzaile ezberdinek handik eta hemendik inguratu bezalatsu gelditu dira poesiak liburu hontan, sortu zireneko taju berarekin.

Joxe Azurmendik ez dauka bere burua poetatzat. Poetik gelditu izango zan bere gogoko poeta-lanari zeharo lotuta: baina, "arrazoi askogatik", ez zen ausartu. Eta saiakera ta beste artikulu-mota guztien idazleago agertu zaigu bere idazlanetan, poeta bezala baino. Kezkatsu ta eskeptiku izatea baita Joxeren jatorrizko pekatua. Eta gainera, Azurmendi adi-adi egin zaio beti irakurle-jendeak

beregandik zer itxaron duenari. "Ez atzoko ta ez biharko irakurlearentzat idazten dut nik".

Azurmendik, ba, Euskal Herriko aldizkari gehienetan agertarazi dituen bere lanen artean oso poesia gutxi eman digu orain arte argitara. Hutsune hau bete nahi du liburu honek. Baina hain berandaturik datorrenez gero, oharkizun batzu jakinarazi behar dizkiogu irakurleari.

LIBURU HONEN BIO-EDO HERIOGRAFIAZ

Liburu hontan koadernoak aipatuko zaizkizu, liburu hau hiru koaderno ezberdinetatik hartutako zatiz osatua dago-ta.

Koaderno hoetako bat ezagun zaharra dut. Eta zuk ezagutzen ez baduzu, neure erru bategatik ere izan diteke. 1961-ean zen. Oraindik frailetzan profesia nagusia egin gabe zegoen Joxe, ta koaderno hori hain poesia ausartez eginda zegoelako, arik eta profesia egin artean behintzat ez zezala agertaraz, eskatu nion. Gaiez eta formaz ziren ausartak. Eta nire ximpletasunean, haiek agertzea fraileetan sartzeko eragozpen bihur litzaiokeala iruditu zitzaidan. Ordukoz gorde egin zitzaala eskatu nion. Erru honen barkazioa eskatu diodan bakoitzean Joxek parre batekin erantzun izan dit: "Ez, gizona, ez: nire poesiak argitaratu ez badira ez da zuk zerbait esanagatik. Askoz ximpleago, herbestean nabilelako ta neure poesiaz eta euskal poesia-giroaz gehiegi fidatzen ez naizelako bai. Horregatik, lotsagarria bada ere, bestek argitara dezaizkidatela nire poesiak nahi izan dut beti, eta orain ere bai. Ez nuke neuk erabaki nahi argitaratzerik merezi ote duten".

Dena delakoagatik izango da, baina nik neure erru litzakeana zure aurrean aitortu nahi dut, irakurle, ta jadanik ordua ba denez gero, Azurmendiren koadernoak eza-gutzera ere eman nahi dizkizut, Paulo Iztuetaren eta Jesus Mari Zabaletaren aurreko lanari, aukera-laguntza guztizkoari eskerrak, batez ere.

Aurreneko koadernoan Joxek 21 urte bete aurretik idatzitakoa da. 1962 aurretik. "Poema Beltzaren Arbola" askoz lehenagokoa du. Lehen-lehenengo (1958 inguruan) hasitako ta landutako poesia bide du, baina urteak aritu omen zen hura lantzen. Eskola-saio beharrez egindako poesien ondorengo lehenaldi hontatik poesia hauxe bakarrik heldu zaigu, baina forma zeharo aldatuan hau ere. Lehenengo koadernoko poesiak 59/60 urteetan sortu ziren apika.

Bigarren koadernoan ere ba dago lehenengoaren garai-ko zenbait poesia: sozialak, esaterako. Besteren batzu 62/63 urteetakoak dire. Joxek berak dio: Poesia sozialak, gehien-gehienak, 61 aurrekoak dira. Eta haietako asko behintzat jatorriz erderaz idatzitakoa zen gainera. Artean ni euskeraz ala erderaz idatzi erabaki ezinda nengoen... "Poema beltzaren arbolak" ere hiru forma ezberdin zituen hasieran, bere euskerazko, erderazko ta frantseseko atalekin! Poesia sozialak sorta batean bildu zituen, berriz, Joseba Intxausti da, alegia, Jon Laskibarekin batera ni euskeraz idazten jarri ninduen bera. Nabari dago batzuk jatorriz erderazkoak direna, bai: ondo esan zuen Sarasolak, JAKIN-en egindako kritikan, erderazkoak biziagoak direia euskerazkoak baino... Horra arrazoa. Euskerazko textuak ez dire neuk bakarrik egindakoak ere. Intxausti ta nire artean itzulitakoak baino". Atzerriko poesiaren batzuk ere aurkituko ditu irakurleak bigarren koadernoan: 1965-eko udaldikoak dire hauek. Bidaia-lur ez baino bere etxe bihurtuko zitzaion Azurmendiri herbestera geroxeago, ta urte bereko udazkenak irikitzen du urrengo koadernoan. Horregatik, zubi bat bezala da bigarren koadernoan, lehenengoaren eta hirugarrenaren artean.

Hirugarren koadernoan ere, 65-eko udazkenarekin abiatu arren, itxita zegoen 67 aurretik, eta Paulo Iztuetak salbatu dituela poesiaok paper-zulotik esan genezake. Baina Paulo gogotik ahalegindu izan arren, euskal inprimatzaileen artean ezin aurkitu izan zuen inor koaderno hau argitaratzeko pronto.

Beraz, zenbait poesia oso zaharra da liburu hontan. Alegia, euskal kondizioetan zaharra, lehenengo koaderno

osoa ta bigarreneko zenbait atal behintzat Arestiren Harri ta Herri baino lehenagokoak baitira. Ondo oroitzen naiz, nire Elorri elkarrekin prestatzen ari ginanerako bukatuta zegoela Joxeren lehenengo koadernoak, ta poesia gehiago ere agiri zen haren paper-piloetan. Joxeren gaurko modua ta sentikera ordutik ezkeretik pixka bat diferente direlakoan diot hori. Ze Joxek ba du beste libururen batetarako haina poesia berriago, Europa zehar idatzita. Azkeneko bolara hontako poesietatik irakurleak ez du hemen pare bat besterik aurkituko: Prometeo-saileko batzuk eta "Manifestu atzeratua".

A. BITORIANO GANDIAGA

OHARRA: "Manifestu atzeratua" eta beste zenbait poesia kendu beharrean arkitu izan gera.

HITZAURREA

Joxe Azurmendiren poesia liburua eskuratzeko aukera heldu zaigu. Ordua zen!

Bere kuadernu sakabanatuetarik zenbait kopia zabaldu izan da poesia zaleen artean, baina bilduma osatuago honen bidez bakarrik ezagut genezake bere emaitza baliosa.

"Poema beltzaren arbola"-rekin gaindu zuen poemagintzak, ondorengoekin osaturiko antologia baten eske zituen, gure Parnasoaren alorrak. Bere emaitzetarik batzuk aldizkarien bidez ezagunak ba ziren ere, gehienak ez ezagunak dira. Batez ere, ez ezagunak bere funts orokorrean. Zeren poesia soilak ez bai du erakusten poetaren mundu barneko prozesoa.

Hautamenok oso ondo eginak dira. Azurmendiren pentsamen eta sentimenaren eboluzio guzria ageri zaigu, era berean bere poemagintzaren moldeak adieraziz.

Euskal poesian deskubrimendu handia izan zen neretzat "Poema beltzaren arbola" (Olerti, 1963) ezagutu nuen eguna. Otaegi-z izenpetua zen,

Joxeren bigarren deituraz. Egin zidan lehen zirrada hain sakona izan nuelarik eta urri ematen den poeta on baten aurrean aurkitzen nintzela nabaiturik, hots egin nion A. Onaindia jaunari, —Oleri-ren zuzendaria berau—, ea Otaegi-ren pean nor gordetzen zen jakin nahirik, eta hark agertu zidan Azurmendi bezala. Geroztik, bere sorketei adi jarraiki natzaie.

Orain, hemen natzaizu, irakurle, berari eta bere poesiari buruzko zerbaiti itxura eman nahirik. Behar bada, Joxe, gaurko euskal poeten artean gogozkoenetako bat dudalako edo, agerpen hau izan daiteke nere aldetik laudoriorik handiena, eta aitorten honek poetak merezi dituen goresmenak erraztu dizkit. Bestalde, lehenago Joxek berak Elorri-ri egin zizkion oharren heinean edo antzera, orain Gandiagak bere aldetik, ordainez?, egin dion sarrerak biderik erdi baino gehiago eginik utzi dit. Anitz gauza ikertu beharrik ez dut, poetaren kondaira nik baino gehiago eta hobeto ezagutzen dutenen aurrean.

“Poema beltzaren arbola”-tik berehala eskaini zigun “Antipoesia” bikaina, eta geroztiko produzio guztia izan du interesgarria. Azken urteotan euskal poematikak lortu dituen goimailetan, toki bereziak merezi dituzte Joxeren poema hauek. Uhin-berri-ko hitzaurrean agertu nuen zerk eta noiztik sortu zuen gaurko giroa, eta behar bada Azurmendi berak, bilduma honi buruz egin zidan gutunean esaten zidan, argiz osatu nahi zuen giro hau, zerk bultzatu zuen, eta bildur zen, pixkanaka pixkanaka euskal literatura berriaren ideia faltsu bat sortuko ote nuen, denbora berriaren hasieran beti Aresti goraltzen ba nuen, jendea ez zelako konturatuko Aresti baino lehenago beste batzuek ere ba zirela. Aresti ez da lehena, noski. Baina inoiz ez zait iduritu poesia berria bat-batean sortua denik. Uhin berri-k, 1964-ko gizaldia deitzera

iritxi zena osatu nahi zuen euskera batuari buruz Baionan egin zen bilera mugatzat hartu nuelarik; urte berean argitaratu zen Harri eta Herri liburuarekin, muga finkoago jarri nahi nuen, nolabait mugatu beharra nuelako eta bere egilearen sortur-etetik hasiaz. Honegatik, liburuaren hitzaurrean agertzen nuen: "Zaharragoen artean ba dira hemen agertzen diren baino poeta era berriagokoak, baina oso gutxi. Hemen oso gutxi diren bezala era zaharreko poesia moldeetan finkaturik jarraitzen dutenak". Baina, eskertzen diot Joxeri bere uste zintzoa. Funtsean berarekin bat nator. Bera ere, agian, bat etorriko den bezala: Aresti izan da gure artean poesia berriari egiazko bultzada eman diena, inguruko beste zenbait ahaztu behar ez ba dugu ere. Eta, Arestirekin batean, Joxe Azurmendi bera, noski: Harri eta Herri eta "Poema beltzaren arbol" denbora berekoak direlako.

Joxerengan, gehien harritzen nauena da, bere eten gabeko etorria. Etorri aberats horrek irakurlea mozkortzen du irudien bidez sentimenduak kutsatzera arte. Hau du, behar bada, bere dohai-rik handiena, aipaturiko poema horretatik, unerikune, eta unerik eten gabe, goraka ari zaigun poeta da. Era batzutan, gorako bideak akituak aurkitu dituenean beste era batera bide berriak urratzen eta goratzen jakin duen poeta, gainera. Gure gazteen artean poetarik oparotsuena noski. Eta oraindik ere, ekinari jarraitzen badio, aurrekaldean esperantza osoa duen poeta. Sozial erak hainbeste landu ondorean, nonbait ahortuak edo izango dituela uste dugunean, existentzialismoaren garrasietatik irtetzen zaigu, hurrengo bi joerok elkarri loturik, erarik egokienean; eta nik ez dakit zer sorginkeriz lortzen duen Herri-lurra eta Herri-gizona ere elkarri korapilatzea, eta izanaren ardurapean jarririk edo nahiz, egundo egoerari erantzunez ari zaigu. Bere etorriak ez du ahorrik eza-

gutzen. *Eta kontzientzia osoarekin dihardu euskal poesian, bere bertsoetan agiri den bezala:*

Euskaldun poetek
tiestoan jarri nahi dituzte
larrosak.
Eta sikatu egiten dira.

Euskaldun poetek
krabeliñak josi nahi dituzte
solapan.

Eta merkatuetan
erosten dute hiru txanponetan
gurea ez den poesia.

Zorionez, gaur, ezta hau
hainbestearino.

eta ondorean jarraituko du, esanez:

Baina nire bizitzan
joandako ura dator
beti berriro
gogamenen iturria.

Honela azaltzen digu Joxek bere barnetikako euskal gogo. Bere poesiak, esateko moldeetan, ideiarene indarra azken ahapaldirako gordeaz, eta abar, bertsolarien eskolaren moldeak ditu. Oso berekoi agertzen delarik ere, ez du lehenagoko berekoi intimista eskola era harekin zer ikusirik, eta ezin genezake hartakoekin konpara. Joxek, gauzak, bere barrutik ikusteko erara taxutzen ditu, besteengan aurkitzen diren ez beharrak eta minak ere, eta bere barruko kritika, barnean ondo ego-sirik, gogoz giroturik kanporat igortzen, era bereziz adieraziaz gainera. Mundu zoriontsu bat espero ezin dugunez, mundu justuago bat eskatuaz, Hirugarren munduaren atariko hotsak nabari ditu.

Munduko existentziaren garrasiak sakon sentitzen ditu Azurmendik eta bere poesietan isuritzen. Batez ere, 1963-garrenetik bulkatzen dira honela, bata bestearen ondorean, bere barnetikako kezkaz beterik. Nekez sortzen zaio poema axolakaberik, inoiz Erromako Donibaneko Atean bezalakorik:

Gozoa dela ihes egitea
munduari, gozoa batez ere
ihes egitea norberari,
eta oro ahaztea
lo bigun batean.

desira hori sentitu arren, nekeza zaio gizona eta herria nahigabetzen dituen prolemetatik ihes egitea. Horretarako ere barrua behar da. Eta Joxeren sensibilitate finak, Joxeren bihotz handiak asko sofritzen du eta inondik ere ezin du hori soportatu. Munduaren kontzientzia izan nahi luke. Ase ezinezko kontzientzia duenez, bere deiak hurbilago ditu, eta ase ezinezko egarri horrek galde eragiten dio: "Zein ordu da, zein ordu?". Bere ordua inoiz iritxiko zaion ere ez dakielarik eginen du otoi. Baina euskal poesiaren erlojua, geldirik zegoen erlojua, martxan jarri nahi duela dirudi: Jainkozko hutsune baten eragina eta existentzia hutsaren garrasia ditu inguruko.

Gaurko gazteriarik gehienak zirkin egin dio problema honi, baina bizitzaren arrazoi nagusia hor gelditzen zaigu erabagitzeke. Inork ez daki egiaren berri. Lehengo erlijioak ba zirudien segurantzia osoa zutela; orain berriz ez da zalantza bagerik. Gaur, urruti bezin hurbil gaude alkarrengandik. Zegamako arratsalde euritsu hartan geunden bezin hurbil. Batez ere, elkarri solasez irekitzen direnak ez ote ditugu geroago eta hobeto ikusten gizonetan gizonagoak? Ez dira berdi-

nak bide itxietan itsumustuka joaten direnak. Eta, Joxeren poemen bidez, munduaren misterio zuloak gehitu eta handitu egiten direla iduritzen zait. Larri-minezko bide lauso horietatik ibili garenok, nora ezean, nekez eta abar, argirik gutti, eta bai kezkaen erraietarainoko iluntasuna. Bide horietatik ibiliak, mundu gorrotagarrian dabilta maitasuna bila, maitasuna eskaintzen eta maitasuna eskatzen. Baina, Joxek, egia esan, Jainkoagan fede bere haragian itsatsirik daramanetakoa dirudi. Guk inoiz hain argi ez ikusi arren ere, bat-batean irtengo zaigu: "Bakarrik nago nere fedean", esanez. Izan ere, existentzia, latza da, latza, fededunentzat eta fede gabeentzat. Dolorea, mina bait da guztiontzat. Geuk nahi dugu zenbait erantzun, baina hutsean uzten gaitu. San Juan de la Cruz mistikaren barrutitik bezala, iduritzen zaigu Joxe Azurmendi existentziaren alorretik bertatik goraka igotzen delarik Jainkoaren alturetara. Eta bere etorri ugarian, "Otoitza"-k direlakoetan batez ere, Job Saindua bezala, minez garrasika mintzo zaigu. Jainkoa bera madarikatzen duen artean, Berari erreguz ari da. Jainkoarekin hauzian ari da, Jainkoa larri-minez adieraziz eta egiztatuz, hain erraz irensterik ez badu ere aurrez-aurre aurkitzen duen errealidadea. Bai, Job bezala azalduaz, garrasika baina ukatzeke:

Zu bezain ahaltsu banintza ni,
Jauna, ez litzake munduan
tristurarik izango, ez litzake
ume itsurik jaioko,
...eta ni Zu bezain ona banintza
onago izango nintzake Zu baino;
Jauna, ez nuen andre konkordunik egingo,
ta ez begien argirik zahartzen
ta ez amarik haur hila bihotzaren gainean duela
bakarrik abandonatuko.

...Ez zan mundu hau honelakoa izango, ez,
eta guk dakigu hitz honek esaten ez duen
zer esango lukean gure hitza zure justizia balitz.

Zure begiak balira nireok, Jauna,
harri batekin, haizto batekin, lotsa batekin
itsutu nahiko nuke beharko nire begiratu zurea.
Baina ezin, bainan inola ezin.

Aingeru bat egin baninduzu beintzat
nire egoak norbaiti emanda hiltzeko...
Bainan gizon. Eta nork nahi du gaur
gizon bat ezertarako!

*Baina, Joxe, beste une batetan ederki diozun
bezala: "Gizona mixerablea da, gizon izaten haste-
ko eskubideen deklarazio bat behar badu".*

*Irten ezinezko bide horiek dira, poeta gehien
kezkatzen dutenak, eta ez gutxi herriaren zori-
kaitzak. Inolaz ere ez dira irakurri eta lasai gel-
ditzekoak, baizik eraginkorrak, zerbait pentsatzera
bultzatzen gaituenak.*

*Hizkuntzaren aldetik, euskera erraza eta abe-
ratsa du. Aberatsa ugaritasunean eta aberatsa
esaeretan. Hegats azkarra eta bizia du.*

*Bere poesia libreagatik ez dut uste gaurko
euskaldunen artean inor harritik denik. Prosa
bezala, hitz jarioa neurririk eta punturik gabe
dator. Gaurko irakurlea ohitua bai dago molde
berri horietara. Poetak aspaldi konturatu ziren,
neurria, puntua eta gainerako erregelak ez zirela
hain zuzen poesiaren funtsa, eta bai sarri azaleko
jantzi horiekin, poeta ez zirenak itxuraz apain
estaltzeko zirela.*

*"Poema beltzaren arbola"-k gerora eskaini di-
gun fruituak gure poemagintza askozaz ere hel-
duago jartzen digu liburu hau argitaratzean. Eus-
kal literaturak bere kondairaren mugak beteago-*

tzen ditu izen batzun emaitzez, berebizi egungo poemagintzak, eta norbaiten huts egitearen arriskuz bada ere, lehengoaren susmo lausoak zerbait argitzeko, izen batzuk aipatuko ditut, arestian jarri ditudan arrazoiegatik. Azken boladako mugimenduaren eraginak, batez ere Lizardi eta Lauaxeta-ren sustraiak ditu alde batetik eta bestetik Salvatore Mitxelena, Iratzeder, Miranderenak. Eta azken bi hauen haize freskoa besteenarekin nahastean sortu zitzaigun ondorea. Eta ondorean, aipagarriak ditugu: Erkiaga, Gandiaga, Gaztelu, J. M. Lekuona, Otsalar (Joxeren baimenez eta desiraz), Aresti, Etxamendi, Lasa, P. Iztueta, J. M. Mujika, Lete, Garin, Sarasola, Landart, M. A. Intxausti, Arze, eta abar. Eta azkenik Jabier Azurmendi (1970-eko "Agora" saria), Jainkoaren heriotzari buruzko poema izugarrien egilea; lehenbait lehen liburu batetan argitaratua ikusiko ahal dugu. Nork esan poesia berria aberatsa ez denik? Gaurko euskal literaturaren mugimenduan aberatsena eta askozaz ere aurreratuenena noski.

Baina poetek bakarrik ez dute egiten poesia, poetek soilik ez dute zer idatzirik, herri-giroa herriak berak loratuko ez badu. Honetarako, poetek, beharrezkoa dute konpromisoa hartu beharra, gizonei, mitxeletei eta lorei baino ardura gehiagoz begiratuaz. Herriarekin lotzen duen bikotasuna, eragingarria bait da. Eragingarria bi aldetatik. Herriak kolpez ebakiko du bidea, poetek formak sortzen dituztelarik.

Azken urteotan pizkundean goraka datorrena dugu Azurmendi, eta bere poemak ere, moldez bezala gaiaz, goraka etorri zaizkigu, inguruan aurkitu duen giroaren neurrira edo giroak berak eraginik. Eta, giroari berari nork emanen dio poetak haina?

Eibar, 1970-eko urriaren 17-an.

JUAN SAN MARTIN

lehenengo partea

Barreneko numero romanoek poesiak zein
koadernotakoak diran adierazten dute:

- I. 1961 artekoak
- II. 1961-1965 artekoak
- III. 1965-1970 artekoak

HITZAK, hitzak, hitzak...
hitz begi beltzekoak,
hitz begi gorrizkoak,
ta hitz begi berdeak.

BEGIAK begiotan
kolore berri bat.
Begiak begiotan
hitz asma ezin bat.

Maitasun aidezko
zure begion soinu
zorarentzat.

Zure begi horiek,
hitz gabe,
zein tristeki Liszt-en
"au lac de Vallenstadt".

I

PAGOA geldi dago
bidearen ertzean,
ezin du konprenitu
nire presa bidean.
Bide gora noala
—izerdi bizkarrean—
zergatik hain urduri
zerbaiten ehizean?

Kantsazio pozoia
baidarama zainean,
izanaren miztoak
sartuta egonean,
bizitza neke ahulen
pentsaketa luzean,
ezin du konprenitu
nire presa bidean.

Bihotza igartu zaio
gogoeta luzean,
gogoa zaio igartu
pentsamentu lanean.

Nire ancia delarik
ezaren ilunean,
ezin du konprenitu
nire presa bidean.

Udazken bustiaren
arratsalde morean,
fedea erantzi dio
Lanbrok, oharkabea,
sentimen busti tritez
alkar besarkatzean.
Ezin du konprenitu
nire presa bidean.

2

GOROLDIOZ jantziriko
zauritutako bizkarrean
asperkunde giroa
hosto berden aidean.
Betiko loaldia
nola gura lukean!...
Ezin du konprenitu
nire presa bidean.

Plazeretan igeri
bizitza bizitzean,
pago gazte jentilak
pozaren moskorrean
untza besarkatuz
maitasun lizunean,
konprenitzen didate
nire presa bidean.

Nire pago kristauak
ostera, bide ertzean,
ez-baiko itxaropenez
ukazio beltzean,

heriotz ondorengo
zerbaiten irritsean,
ezin du konprenitu
nire presa bidean.

PAGOAK ez du atseginikan
bere penaren ohean.
Bakar bakarrik egon baitago
hainbat pagoren artean,
eremu grinak zurintzen du-ta
zur sendoaren barnean.

Zertako balio dio hari
pago jaiio eta jaiki?
Zertako pago indartsu jaiio
loreak lez hil baledi?
Nahiago luke (nahiago dut bai)
sekula santan ez bizi.

Hil behar garratz sentimen honek
malko latzik lehertu dio,
hosto guztien begi berdetan
udaberriko goizero.
Halabeharra, pagoak duen
fedearen argudio.

Zuztar minetan bihurritzen du
desesperoen betia...
Pago sendoak ezin du ulertu
heriotzezko zoria.
Madarikatzen du mila bider
heriotzezko bizia.

PAGO zaharraren hondarra
aspaldian da logale.
(Aizkolariek, neguak

gutziz bilois utzi dute).
Azal goroldioarekin
ederra ostu diote.
Pago zaharraren hondarrak
goroldiorikan gabe,
ez du nahi izan eguzki
ta ez du nahi izan lore.
Egun lez nahi du jarraitu
ez bizitza t'ez kolore.
Pago zaharraren hondarrak
eguzki beltza nahi luke.

Ez txoririk, ez kabirik,
txingorrik ere gabe.
(Bizitza ihesi doa
beheko iturrian triste).
Pago zaharraren hondarrak
eguzki beltza nahi luke,
eguzki beltza nahi luke ta
lehenbaitlehen usteldu ere.

HARREZKEROZTIK daramat
kanta beharra niregan.
Bideko harriak penan,
txorien lotsa sasia,
nabaritu baitnituen
bihotzaren bihotzean.

Ta harrezkeroztikan darit
arima, bertso iturri.
Pupila beltzean senti
nion mina herriari.
Noa orain euskal herrien
nekearen mandatari.

Alperrik nauzu ostika
(pekatu hau baita santu).

Deblaiki dizut abestu,
egia ez dedin galdu.
Jakingo duzu gaurtik
zeru hau nola den (zeru ez!)
infernua.

GIZONA

libertade gosez dago.
Alperrik
hodei hondarretaraino
esegi du ilargia
zure gaua zuritzeko
zeruak.

Gaztea,
libertade gosez dago.
Jaio zen ohe odolduan
ordurako gau zelako.
Eta beti
libertade gosez dago.

Poetak,
aresti onean egin dio poema,
poema burnizko,
libertade gatigua
bota duen amildegitik libratzeko.
Bere obena santu den arren
Jainkoaren ordezkariak
ez du inoiz barkatuko.
Gure munduan zuzenbidea
debekaturikan dago.

Gartzeletan,
mundu berrien Prometeo,
gure begiok garbitu
burdin-suz dituzulako.
Guk genituen kateez

lotu zaituzte laburto.
Bainan etenik kateok
zuzenbidea mundu berrian
libre dago.

EBANJELIOA

San Joseren arabera.

NI naiz soldadoa
borondatezkoa.

Ta hartu nuen ezpata
burdin-gorritz egina
ta zazpi gizonak
infernuko labean
gogorki landua.

Ta eman nuen gudua
Atilak ezina.
Sartu nintzan Erroman
lehoiaren bila,
ta hausi nuen mito
haren imajina.

Ta ezpata hura zen
Satanek egina,
Jainkoaren lepoa
mozteko adina
ta ezin kamustua.
Gorrotaren mina
egosi az eginda
zuen punta fina.

Ta hartu nuen ezpata.
Nik libera nuen
Jerusalem galdua

nire ezpataz, zeren
Dabid-en leinurua
galdurik zegoen.
(Edestiak ez daki
zer den Jerusalem).

Ezpataren bortxaz
bota nuen muroa,
ta hortzetan ezpata
pasa nuen fosoa.
Lotan aurkitu nuen
mahometanoa,
zeini moztu nion
kolpe batez lepoa.

Haren Harem aurretik
nintzala igaroa,
emazte batek zidan
eman bendizioa
ta eskatu ere hausi
nezaion destinoa,
beharrak desbehartu.
Bainintzan kruzadoa.

Ta orduan hil nuen
Ala Jaungoikoa,
nor hala den Jainko
nola demonioa.
Harriz eraikirikan
dagokion tenploa
Jaungoikotzat nuen
koroatu Kristoa.

(Langilea delako
eta Jainko pobrea).

Ta nire Kristo hau
minero beltza zen,

zeren gaur harotzak
burgesturik dauden,
eta predikariek
esan ez dezaten
nola zaildurikan
eskuak dituen,

eskuak ez baina
baitauka gogo
gorrotoz zaildurik.
Pakearen orde
erreboluzioa
predikatzen zuen, zer
egin da mineroa.

Kristo Jainko harek
bere Aita Santu
ta bere ministro
ninduen nonbratu.
Ta nik harrezkero,
denak ditut liberatu,
Inkizizio berri bat
nuelako sortu
fede garbiaren kontra.

Gezur bikaina da,
bainan, hau gutzia.
Zergatik egia,
nola den egia,
ezin da kofesa.
Ta urkamendia
enteni ez didanak
dauka merezia.

"Hasten nuzu kuntatzen
egiaz bai mintzatzen,
nahi dinak sinetsiren".

Bart lo nengoela
etorri zait Etxahun
zeinek nauen ezagun
(galeretan lotua)
ta kupida.

Esan dit:
Itsasoa amorratu zen
eta Jesus lo zegoen
gizonon izua buruko.
(Ikus beza munduak
nola San Jose ere
sinoptikua den
eta nola Jainkoa
beti lo dagoen,
ta gizonok bildur).
Hau da Legea ta
hau Profetak. Amen.

Esan dit,
(katetan zegoen)
esan dit,
"Munduan malerusik
hanitx ba girade,
mila urteren galerak
zuretzat dirade".

Begitartea zuen ilun.
Ez diot nik entzun,
"tunba bat nahi dit
lurpian ezari
zure korpitz tristia
gorde munduari".

Ez diot begitu.

Alkian jarririk
ni loerazteko

parabola luze bat
asmatu dit gero:
"Ahaide delizius huntan
bi berset gei tit kantatu".

...zeren zerutik digun
Jaunak mila bider,
zeren demonioek
diguten halaber,
zeren gizon kristauek
kristau euskalduner
diguten hondatu
hain maite nuen "ka ni ger",

"Jainkoak madarika beza
Gaztalondoko Topetia".

Eta segitu dut
bidajea,
pelegrinajea,
eta segi nuen kantsaturik,
hartu gabe atsedetik,
haizearen kontrast
beste munduraino
deshherri hontatik.

Ta, oi!... Gero
pentsatzen nuen
hauts ilun bat.

I

EZ DUT sekula hitzegin
nire minaren handia.
Beste mundukoa baidut
eta bertsoen etsaia.
Alfer alferrik egin dut
halako bertso aldia,

ez dut sekula hitz egin
nire minaren egia.

Eta ba dut kantsazioa
arimaren barrenean,
lor astun ezin jasana
nire begion gainean.
Betiko loa nahi nuke
presentearen atean.
(Nire gelatik kanpora
gau da nik hau idaztean).

Gau da nik hau idaztean,
nekearen marigora.
Erreka otoitz kexua
behe hortatikan gora.
Gizona bizi da-baina
beharraren aiora.

2

Eta naiz gizona
zauriturik dagona,
duena zartaturik
gogoaren sakona.
Torturatu azkengabeak
bihurtuta sentona
ta halare bulartsu.
Zeren eta jaiio
nintzan euskalduna.

Herri madarikatu
santuan jaioa,
herri ez duenean
fede abaroa,
zeruak behar du-ta
bere berdugoa.
Herritar labean

kontentu kixkaltzen da
fraile frantziskanoa.

Herri triste honen
seme tristeago
ta tormentu biren
bildots bildotsago.
Besterik ezinda
kantatu beharko
neronen penari,
nire burutapenen
berri emateko.

Eta hau idaztean
egundurik dago.
Handia dugu, ba,
gaua nola ez den
bihurtu gauago.

NEGAR egin nuen.

Negar egin nuen,
malkozko negarra,
ez olerkizkoa.

Pena baten garra
etsi ez nuena,
ta errebelatzearen
madarikamena.

Senti nuenean
ezinaren ezina,
bakardade bakar, ta
nire gorago grina
leher zitzaidanean,
ezin ezinean

negar egin nuen.
Txingizko negarra.

Ta antsia erre haren
erre oparia
konsagratu nion...
zer dakit nik zeini?

GAU ILUNAREN begian,
odol urteen buruan,
betiraunaren atean,
gudarien adar galdua
zurintzen dago lurrean.

Nire gabezko
joate honen itsuan
deslari joate minean
entzun dut inoiz bidean
adarraren hots zolia
mendi loen bizkarretan,
kemen oihartzun larua.

"Dieu! Que le son du corn
est triste au fond des bois!"...

Nola den tristea
basoetan barrena
adar hasperena
hondamena jotzen.
Tristeago
hautsetan galdurik
adarrak ikustea,
gudariak izuan
galdurik.

Ez du areago
poztuko liskarrik.

Nun izkutatzen da
zakur Altabizkargoa?
Nun da nagusia?
Ba dator frankoa
ta euskaldun gajoa
bidetan tapustez
atzerrira doa,
Bat, ehun, mila...

Euskaldun otsoa
—pakeak zahartua—
franko azeriak
izutu du!

Itsaso aldetik
laino beltzak datoz.
Ta itsasotik doaz
laino beltzen barnean
urte beltzagoak.

Adarra lurrean,
ta ez irrintzirik.

TA ORAIN gau da,
gau heriozkoa.

Nun zaudete zuek,
euskaldun hilak.
Baso ertzeko bidez
—hilobi baten peitu—
eusko izan hobena
garbitzen,
urtezko gabetan
erromes,
lurpe baten
pakea galdurik?
Atzoko gudariak.

Zein mezu astun dakarte
hodeiek, baldarki
zeruan nahasturik datozenean,
zein mezu beltz
euskal herriari?

Ta eusko adarra
bidean erorita,
jaso dezan gudari
bulartsu berriaren
zain dago,
urtez baino penaz
hiltzenago.

"Ez diteke nornahi izan pagano"
René de Clercq.

EZ DITEKE nornahi
izan pagano
ta edontzia hustu
ardo penaz bihotza
betetzeraino.

Ez diteke nornahi
izan pagano.
Basoko hostoen artean
amodio baten sua,
itzaltzeko bildurrik gabe,
uzten duen pagano
ez diteke izan nornahi.

Ez diteke nornahi
pagano izan,
arimako aldarea
eratsi ta
harri zaharren artean gozo

lo egin
birjina batekin.

ADISKIDE IZTUETA-ri

ZENBAIT lili erori handik,
zenbait bide laru hemen,
zenbat bide bidean
amesen hilobi.

Jainkoak ez daki
baratzarik zaintzen.

Kulparen lorea
(izenik gabea)
horman esegirik
urkatu da.

Bioletak, tantonka,
bide baztarrean.

Penaz. Nola dauden loreak
nire baratza zaharrean.

Kanpotik nintzala,
kanpo minez-ta,
denboraleak dizkit hondatu,
ta ez dut izan
zeinek hura zaindu.

Nola dauden loreak
nire baratza zaharrean.

VERBUM CARO...

ETSIPEN gordin bat mingotsa
erraiotan gazi.
Zauria kiskaltzen dit ariman
—haratustel zati—
ames imposible haren irritsak
eta haren formak.
Hitza.
Etsipen gizonezko sutan
hainbeste urtetan irrikatu dudana
hitz gorituan gaur jaurtitzekoa
zanpatu didatenean,
bertutearen izenean
egia ederraren erdeinatzean.

Gizonak du predikatzen mortuetan
ganbelu narruzko hitz giartsua,
ebanjelio beltza, hezur eukaristi duena
ta aingeru zapo laguntzaileren bat,
eta begirale,
gauetz izarretatik txinparta begiz.
Tristura triste txingar bat
amorru haien hondakin
arima zola zikinduan,
deabruari sagaratzeko gordeta.

—“Hitzaren ondotik ibili nabilkik luzaro
ta ez diat munduan aurkitu”.—Etzegok!

Begirik ez dut begiotan gaur
baininduten laidotzen argiek.
Bai, osoa,
gogoaren beharren neurrikoa,
desiratzen nuelako grina ezpataz.

Ai! Suzko aldagoia hedatzen

bihotzaren "ote"-ak kiskaltzen.
Halako hitza behar nuen,—edo ezer ez.

Aho aide gabea, aho nekatuan
aho zaurituan eta odolduan,
aho mindu honetan
harria jarri zidan poemak.
Joan beharko dut
harkaitzak adoratzen, harkaitzak,
pinuak, arratsaldeak.

Nik luzaro
bilaturiko hitza, ordea,
ez dut egundo aurkitu,
ausaz ez delako.

Bainan ez delako
ta imposible delakoxe gainera
bilatuko dut orain ta beti.

ESATEN dut:
heriotza.
Ta oihartzunak burlaz urrun:
hotza.

Esaten dut:
esperantza.
Bainan alperrik da
zeren oihartzunak ez baitaki
nire hitza.

(Zeren botanikak
ez du ezagutzen
lore klase hori
basoetan).

Esperantza:
ta gizonak
gelditzen zaizkit
begi ahoak zabalik.

Amesaren izena
ote da?

Ta neu ere gelditzen naiz
entenitu gabe:
fedegabe fraile,
frantziskano triste.
Herri baten amodioa
herri gabe.

Ausaz, esperantza
cha-cha-cha zimel bat
besterikan ez da.

Ebanjelioa ta gizonen mina
dantza bihurtu da.
Bainan udarekin
moda pasatu da,
ta esperantzarekin
esperantza.

AHOAN sentitu dut
begiok ixtean.
Ahoan sentitu dut
hitz hau.

Ahoan sentitu dut
malko eutsiak
begiotatik behera
oroimeneraino
labaintzean.

Jaungoikoa beltza da,
begiak ez beste.
Begiak Jainko balira
geroaren eske.
Nork emango dio?

UMETAN ba nuen nik
iraunaren ustez
betikotasun grina-edo bat.
(Gaurko hondakin triste).

Inoiz etsi behar izan nuen,
ames amesegi baitzen.
Anbizio gogor hura
desegin zidaten
gizonegi zelakoz,
ta ez didate
jainkozturik eman.
Esperantza bakarrik.
Eta nire arima
hutsik gelditu da.

Nik ez dut gaur kulparik
ez badut sinisten.
Zer nahiago nuke nik
sinistea baizen?
Ilusio izpi bat
barrunbe hau argitzen?
Jaiotza Solferinon
itsu jaiio nintzen.

ILUNABAR geldian
iturrira bidean,
zoriontsu naizela
kontatuko dute
neskatxa gazteak.

"Mintzaira du gozo,
alegera oso,
pozaren gehiegia
nunahitik dario".

Ai! esana!...
Uraren pitxarrean
gezurra dute eramango.
Ugatsako neskatxak
ez dakite asko
nire poz hostopean,
zahar ta luzaro,
ezkutatzen dudan
samin aspaldiko.

Nire samin zaharra
ez baitu egundo
inork somatuko.

Igande goizean
tertulia betean
herriko emazteak
mila ta bat eratan
zoriontsu naizela
zin egingo dute,
elizaren atean.

Amak, etxeratzean,
anaiak galdetzean
nik eman berriak.
Amak, erantzutean,
zoriontsu naizela,
erantzungo die
nire bizi moldeko
desterru gaitz hontan.

Narziso nun dagoneko-gabe hau,
halare, hala ta guztiz ere,
bainan, eta beti, trixte-trixte dago.

NOIZ datozke dantzari
itsas ertz harrizkoan
uhinak jolasti,
betiraundiko mezua
burla bat bezala
estrofa urdin zurian
kantatzera niri?

Noiz egun egodun bat,
mendien gainetik
altxatuta?

BINBITARTEAN ba nabil
bihotz bideetan
inora irten ezinetan.

Noiz etorriko da
kai hil honetara
galdu nuen batela?
Ahaztu dut nola zen
izatearen beste ertza.

1

ETA orain, Jauna,
etor zindezke.

Eseri naiz
jaio ninduzunean
seinalaturiko
muga urrun hartan.
Bainan nik ez dut nahi
mugan atsedunik
eta etor zindezke.

Obeditu dizut.
Beti joan naiz bai,

ta egun hemen nago
nekatu rik arras,
zu noiz etorriko.

Bitartean ongi
loa dut nahiago
zure lege krudela
pentsatzea baino.

Hemen, eserita nekean,
deusezaren atean,
edo tormentuaren
edo ta zeruaren
(bidearen ertzean)
edo Jaungoikoaren
edo deabruaren
edo ta pakearen
(bainan ez sekula
neronen bizitzaren)
edo ta ez dakit zeren
atadi aurrean.

Etor zindezke gaur.

2

Ezagutzen ez banauzu
ez horregatik harritu.
Haragiaren lege da
zerorren esku latzean
apurtzen baldin baduzu
apurtuta gelditzea.
Barkatu zure legea.

Ezagutzen ez banauzu
ez horregatik sumindu.
Aspaldiko ume zuria
zure itzal bainaz belztu.

Nahi banauzu akabatu
—jo, ebagi, bihurritu, hestekatu,
torturatu... herioztu—
akabatu nazakezu.

Batere juzgatu gabe, gainera.

Bihotzaren bihotzetik
nik eskertuko baitizut.
Ta damutuko zera zeu,
zeren Jaungoiko amoltsu,
zeren Jesus amoretsu,
zeren Kristo bedeinkatu
kalbarioan sofritu,
ta horrelako beste zenbait
apaizen predikuetan
nola beti izan zeran zu,
gero damutuko zaizu
bainan orain,
satisfatu zure grina
ta nire mina konplitu.

Oin arinak prestu dauzkat
bizitzaren bidea
finitzeko aiduru.
Hogei urte motxetan
iritxi natzaizu.

Mingain egarriz errean
ez dizut
keja bat lehertu.
Bainan izerdia,
gorrotoarena da.
Gaur ditu nire urte
hogeiak konplitu.

BIHOTZEKO gaztelu zaharrear
kantsazioaren hauts grisa
dago. Ameraunak leihoetan.

Nik maitatu ditut,
nik desira ditut,
nik laztandu ditut,
nik gozatu.
Nik sofritu nituen...
gero
nik madarikatu.

Nola nintzan engaina
desesperaziozko irribarrez
konfesatu behar dut.

GOGOAREN batel txikerrak
ur egin zidan.
Ez ninduen mirari batek
salbatu,
besoetako indarrak baino.
Ta bizi beharrak.

Bainan gaur,
Jainkoaren erdeinatu,
aberriaren infernu,
ta neure etsai.
Bapo nago.

Zer nahi duk nik egitea,
ezpada arima jaregin
iturri joaneakoan
galduta?

Ba, burdin hondarren
ibai beltzean
zuhaitz gabeko

ugarte erreren
baten bila
nintzan enbarkatu.

Deabru ermitalari
beharko dut santutu...

AITA hil, aita hil. **Aita**
hil dit Jaungoikoak.
Nola datorkidan
gaeuz eguzkia.

Aita hil,
Jaungoikoak aita.
Izar malkoak gaeuz
zerutik behera.

Eta egunez euri
ta gaeuz ilargi.
Zazpi urte dira
hil zitzaidanetik.

Eta urtero berriz
ta egunero berriz,
ta gauero berriz
ta berriz hiltzen dit.

OTOITZA

GURUTZE apala,
bi egur alkartuk egina,
gizonon bi zorteen
zurezko imajina,
oren triste hilen
lekuko bakar ta jakina,
ezagun didazuna

nire ilusio birjina,
dakizuna nire pekatu-bide
antsikabe nahiz grina,
nire ames gaizto biren
deitura desberdina,
mila, mila desesperoen
gorroto irakina...

Gurutze apala,
gogo sarraski honen lekuko bakarra,
dakizuna neronek bezain ongi
nire saminen mina,
bi egur alkartuk egindako
gurutze apala,
gurutze zitala,
barneraino adoratua ta
zeruraino madarikatua,
sentitzen didazuna borondate biren
nahasmendu zikina,
ezin saiestuzko borrokaren
borrokatu ezina,
obligatzen nauen ez dakit
nungo eragina
errendatzen nire kemenak gaitzera
ta nire arima,
nire arima,
gurutze apala
ezagutzen duzuna errukiz
nire arima,
onhart zaidazu Aita Gure zail hau.

Aita Gurea...
Beti joan naiz bidetik
—ez lagunik,
ez argirik—
Beti joan naiz neuretik,
ez nadukan atsedetik.

Joan nintzan currenago
—ihesi guztiengandik,
neuregandik,
neure gabe, gabeago—
beti norako gaberik.

Beti,
ta gaur urrunegi nago
itzultzeko.

Eduki ez daukat nik
aita bat maiterik
maitatzeko
Aita Gurea...

Aldendu nintzan bidetik
aita hil zitzaidanetik.

(Aita Gurea!)

Geroz eta galtzenago
hamalaudun nintzanetik
ez dut eduki Jainkorik,
Jaungoiko on maitaturik,
urte haiek ezkerotik.
Madarikazioaren
erlijio sekta baizik.

Seme pekatuetatik
—gorrototik,
destainutik—
seme pekatuetatik
dena dakizu segurik
neuk baino zehazkiago.

Gurutze apal hortatik.
—bi egurretan zintzilik—
nauzulako maiteago.

Aita Gurea...

Hemen belaunikaturik,
hemen damuz damaturik,
hemen negarrez jarririk,
eskatzen dizut luzaro
zure Amaren medio,
Amaren amoregatik,
hilobi bat Zegamako,
nun nire aita baitago,
bedeinka zazula gaurtik
bedeinka beti gehiago
betiraundi betirauno.

Bedeinkazio hortatik
irtengo dira santurik
nire arima ta gogo
ustelduak, berpizturik.

Gurutze apala,
bi egur alkartuk egina,
bizitzaren zuhaitz egur gordina,
Jainkoaren adina
ermo zagozala.

Aita gurea
zeruetan zaudena,
bedeinkatua bedi
hildakoen izena...

POEMA BELTZAREN ARBOLA

UHINAK hondar tristean
ahantzi duten txirla baino tristeago.
Ez dakit nun dudan galdu
fede gozo haren gozoa,
ez dakit nun dudan galdu.

Ai, umetako fedecaren
sinismen bigun haren misterioa...

Jaurtitzen zaitudan fede,
amagandiko arnas triste,
adio betiko.
Zurekin bizi naiz triste,
areago menturaz zu gabe!
Adio betiko, fede adiskide.

Heriotzaren arbola gorria.

1

Sortu zen gaua nire baitan
ahoa kabituta ala,
beltzaren zapora lodia
sentitzen nuela.
Begira nazazu, aita!

Oi gaupean kanposantua,
pinu melarraren gosea
ta zeru-min santua,
gaupe kanposantuan.

Ikusazu mortuan dizdiraz
lehoi akabatuaren
hezur igar eta gorria.
Oi, gauaren handia...

Ontasunezko bulzu argitsu biguna
begietatik jausten zitzaizuna,
erre itzali da.

Oro lanbro
zuga goizero jaiotzen
itsasoaren —asmatu nuen—
ames urdin luzea,
oro lanbro ta negar ilunen.

Ilargiaren adu gardena
potxingoetan usteltzen).

.....
Bizitzaren mendietan,
harkaitz ta arroketan,
zorionaren itur-begia
nekien, oraindik
ume ta on nintzanetan.

Orain, gau oskarbietan,
igelak eta nik
dugu bakarrik maitatzen!
iturri turbustua.

2

Utz nazazute hil nadinean
eskuak zabalik, pakean...
Begi zorrotzak zabalik, zerura begira.
Bide luzean hilgo naiz: bide luzean...

Hosto artean
ilargi emea darienean
—maitaleen ordu betean,
azkengabea—
edo goizean ohartzeke
—bizitza jaiotzean—
edo ta noiznahi, hil nadinean
utz nazazute eskuak zabal-zabal,
bide bazterrean.
Kale bazter farol ondoan
hotzak ebakirik
hiltzen den eskale antzo.

Neguaren hotza
eskuak zabalik eta biloisik bihotza.

Hilgo naiz.
Bai, hilgo zerate

nola hil zen.
Aita, maiatzeko arrats busti batetik
agur betiko baten magale ilunean
galdurik,
nik ahantzi amesen bila joanik,
hil zen sekulako,
zer dakit nik
zeinek edo nola edo zergatik.
Hil zen sekulako.

Zu ere hil zaitezenean
nire gaurko bidetik zatozenean,
ez ikutu nire gorputz morea
zerurantz begiralea.
Entzuidazu barnean
—sasipeko iturri
hara-handik etorri—
heriotzaren poema beltza
tantonka ixilki.

3

Zein ordu da, zein ordu?
Joan ezkeroz, Jainkoa
itzuli ez denekoa.
Ta ausaz agonia.

Zein ordu da?...

Itsasoaren ondoan
geldi itsasbelarrak
lo berde itoan.
Ez da Jainkorikan.

4

Utzi zabalik eskuen
zabaldura,
nire gogoan geldiro
ernetzen tristura
belarren modura.

Udazken arrats odoldu ezti
entzuidazu bihotza,
pago hostoen hosto naiz
orbel erorietan lotsati.
Zerraldo, eskuak zabalik,
estrata zaharrean
bihotza urturik
betiko loan jausirik.
Ordua bezala,
tantonka, tantonka,
handizki ta geldi,
ordua torretik
bezala, aletzen naiz
heriotzaren azpitik.

Orduaren burdina bai,
orduaren burdina,
ta orduzko bizitza
ezin eutsia.

5

Zein ordu da, Jauna?...

(Negar lurruna dari
ta deusez intziri
atzerri negar batek
ixilki...)

Ordua,
zergatik ordua
gizonok hiltzeko,
zein ordu, ba, Jauna?

6

Baso estua zehar
neure esperantzaren bizkar
betirauna eguzki
irten naiz etxetik

Jainkoaren bila,
atera naiz zangar,
zangar eta ausarti
eskuan ezpata
Jainko ehiztari.

Otoitz zegien basoak,
ta haizetxoak,
salmu kantari zegoen
adarretan igoa.

Ilargi handi,
gaua zabal, bare, geldi.
Ni Jainko deika,
basoetan larri.

Deietan joan zait
neukan fedearen
azken izpi.

Azken deia, ikarati,
laborriz lotu zitzaien
hostoeri,
(dardarka mingarri)
txorino hiltzearraren
bihotz gaixo iduri.

Haizearen arnasa galduak,
lanbro xehearen tristurak
ninduten ferekatu bidean.
Gaixo bilatzaile!,
pentsatu zuten menturaz,
izarrek, uretan penatuaz.

Heldu ziren udazken euriteak,
arima usteldu didatenak
—arima haragia,

absolutu ta bizitza erritsak
amorruz eutsia.

Ihes zegiten haizeak,
eta hostoak.

Ta edur malutak etorri ziren
otxan, apal, guri,
zeruaren azpitik,
txiki ta goxoak,
—Jainkoaren malkoak—.

Aldare zurian
aingeru sail zuriagoak
adoratu ninduen
belaunbikaturik
ta eskuotan
gurutze gorri bat jarri.

.....

iragan ziren otsoak
aingeruak itzali.

Bizitzaren arbola beltza

1

Goian izarrak bizitza zuri,
aztoreak mendian harkaitzezko.
Gizonak, aldiz, munduan
bizitza gizonezko.

Hain da gizona gizon...

2

Egia!
Zer ote dugu Egia
ta haren argia?

Behin hurbildu gintzaizkion
Egiaren zokoari,
leize ilun ta beltzari.
Han behean omen dago
Egiaren presondegi.
Beltzeriaz izurrituak
ginen geldi.

Kristo, nire Jesukristo,
gaitz sendaezin hau
ahaztu diguzuna:
Pilato-ren galderari,
gizadi larriaren
itaun heriozko gartsuari
zenion erantzun
burua makurtuaz tristeki.
Jardespen zail, jardespen izkutu
zenigun jardetsi.

3

Eguzki galda errean
bare zikina etzanda dago
infernurako bidean.

Bidean jaio zuten gaixoa
(ez nondiko ta ez norako)
ez baida berez jaioa.

.....

Gure aintzinakoek
ez digute erakutsia
Jaungoikoaren aurpegia.
Gure barnean
axanparen mailu burnia
dugunean kolpeka
jaso ditugu begiak
ta gogoaren antsia
Jainkoaren begira.

Itzala dugu ikusi,
haizearen uhinetan balantzaka,
Jainkoaren itzala,
ta menturaz Haren sorbalda
gure saminen itsasoan
uhin artean ihesi...
Gu guztion deia,
kaio nekatu,
itsasoa gaindi dabil
oinak nun jarri ezinik,
otoitz madarikatu.

4

Ez du jaten ilargirik
zapoak potzuan,
dagoenean kantari
gau barruan.

ANTIPOESIA

NEKAZARI:

nire hitza
zure haitzur kolpea da.

AMA lurra hil da.
Ez da jo kanpairik.
Hiltzen utzi dute
Lurra.
Penaz hil da.

Ez da jo kanpairik.
Bainan denok dakigu
nola dan urkatu
ama lurra.

GAZTE nintzanean oraindik,
sinisten bainuen,
erantzuten nuen baietz.

Gaur, ordea, ezetz esango dut.

Maite nituen gauzak eta gizonak,
hoek egindako gauzak,
eta erantzuten nuen baietz.

Egun zorioneko batean
baietza loratzen ikusteko esperantzaz.

Gaur, ordea, ezetz.

Hainbeste, hainbeste itxaron dut,
hainbeste ta hainbeste madarikatu alfer,
ez baitut sekula gehiago baietzik esango, sekula.

Nire bihotzean enbor-gerri moztu ta puskatua
jeiki zait, asaldu zital eta amorratua,
izugarri ta erlijioso,
bildurra hozkatzen duena, pakea destainatu,
ta zin-egin ezetz eta ezetz erantzutea.

Arima hautsi ta odolustu,
etsi ta indartsu, gogor ta bihurri,
zintzo,
beltz eta laido,
libre zuztar eta oldarrez,
mendi-lerroko basagerlari,
langile ta matxino.
Gogo malkartsuaren leize ta trokartean
otsoaren gisa dabil izu.

Hazkar, arima!, etsaiek
inguratzen dizute pakea.
Arima... Sugar gorrotozko,
behargin ta liskarti.
Zuzenezko gose hortzetan min egiteraino.

"Bihotza jaso, gizona salba
norberagandik, ta norberaren glanduletatik" (1)
nahi nuke.

Biguna baita uztarria ogi-ustean dagoenarentzat,
baina gizonaren zama ta mixeria...
Amaren sabela hilobi denean
haur pisu-pisu batena, hilda,
ta ez duena jakingo zer den goserik,
gosez hil zen-eta.

MEATZARI, hezurak bilatu, hezurak,
gure gurasoenak.
Hezurak,
arima oraindik eransteke dutenak.
Zulatu lurra,
sartu eskuak lurperaino,
zeruaren ametsik ez deneraino,
infernu-kiratsa deneraino,
ta sartu, meatzari, beherago.

Lurperatu zituzten-eta
behe oso behean.
Ez dedila loretu
gure aitaren bat-edo...
Ta esan ez dezaigun, isil-isil,
belarrira, inork, mundura
libre ginela etorri.

SEKULA ez. Haiiek eta gu ez gaitu
sekula lotuko zorte bat bederaren loturak.
Ez ditu pobre ta aberatsak berdinduko
ezerk, ez heriotzak berak.

---

(1) William Faulkner.

Ta itzuliko gera lurraren altzora.
Gu beluzi.
Ta haiek,
usteltzekoan ere,
jauregietan
kargatuko dituzte harrak.

Haiek. Eta gu.
Eta aterperikan gabe,
gure alarguntsak nora nahi.

NEKAZARIAK
galtzen doaz bizitza,
galtzen ardiek ile—
—matazak bezala, arantzetan,
andu, hesi, bideetan,
eguzki, antzigarretan.
Esperantzazko zarpazar
mantartu,
pusketaka
doaz galtzen bizitza.

LURRAREN ONDOTIK

"Espainia ederra..."
(*Chanson de Roland*).

1

ESPAINIA
hondamendi jasoz eroria,
lur nekez etzana
ta luze.

Espainia more ta
narru legorra.

Arratsaren otoitz fedegabe hagoatua kanpai etsietan
uda errearen ondoan.

Kanpoaren
zabalero ta inor ez,
Españia-ren lurralde.
Ta eguzkia,
zabal-zabal.
Aide-zero desauziatu zero guztia.

2

Ama lurra hilik dago,
ta lur-eme beltzeranak
bijilian beti, zaintzen
akaso esperantzak,
malko gabe ixil...

Lurra igartu da...
Euri!... Lurrera
makurturik
laborarien sustrai
giartsu zorrotza.

3

Oi, laborariak!
esaidazute
dohakabe anaia.

Bizitza pasa da
tanto berdeka
bidean,
lizarrak erriberan
gozartuz.

Lurra ixildu denean
hostroak, txindor
ur gozoz, kantari
erribera berdean
ta arratsaldean.

4

Mendiok
urrezko loan etzanda,
nagi ta borobil.
Begion leihoan ixil...
Eskilak abaroan
ta arima zerraldo
eguerdiko sutan.

Aide argi ta geldia
mendi ta zabaletan, jarrita dago.

Uda, ta eguzkia
dana uda ta eguzki.

Han behean errekak
erdi lotan kopla
bera kantatzen du
etsipen makalez,
erdi lo ta samin.

Eta arimak
itxita dauzka begiak.

5

lur gorria, gorritzta
lurra
odolez errea
legorte legor luzez
buztindu.

soroan
bide bazterrean
malda karraskatu
ta hauts xehean.

zerutik, odola
tantonka, garietan

lur erre hau,
orain curten,
zartatu egin da.
amapolak,
lur oria.

6

Lurraren egarri zauritua
tortika galdak arrakalatu.
Denporaren herrauts legor.
Edo izanaren narrua?

Aide gorriaren azpian
akre ta zimur, legor
urre desurretu
buztindua.

7

Eta laborari
lurrez oratua,
lurraren erraien
seme, ta lurraren
zuhaitz igartua

amaren erraiak
urratzen ari da:
han du hil hobia.

8

Lur zaharra...
Denporaren herrauts legor
edo kondairaren hezurra?
Zer haiz, Espainia?

Ez, Espainia, ez.
Betiraundian lo dagon
—soberano jator—
dintasuna,—
eta mixeria.

bigarren partea

Gai berezitan partituta:

biografikoak
poesiari buruz
poesia sozialak
Europa-ko bideez.

Poesia biografikoak

LURRAREN seme honek
ez dut nik izarren doinua
inoiz entzun.
Lurrekoa denak
lurra entzuten du.

Gure aurtzarook
ez zuen aitaren bertsoak
beste soinurik.
Ez zuen inoiz kantatzen
gure amak.

Beraz, nire poesian ez dago
ilargirik. Ez zen
nire sehaskara hurbiltzen.
Gerra ostean zen...

Nire poesian
haizea kableetan zingurinka
entzuten da,
aitak lantegira joatean
uzten zuen atearen intziria,
ta etxearen bakardadea,
ta euria leihoan.

Kalean lotsa zen
umearen lotsa
entzuten da nire poesian.

Aizkorondoko bisutsa,
ta oinaztarra.

Jendea entzuten da
nire poesian,
jende pobre bat.
Eta aitarentzat ur bila
nijoaneko iturriaren hotsa.

NIRE sehaskan ez da inoiz
ilargirik egon.
Ez nekien negar egiten,
eta gose nintzanean
ixilik egoten ikasi nuen
amaren negarra ez ikusteko.

Gabeen eskuak
lotzen zizkidaten.
Gudu osteko
ixiltasun beltzak
eragiten zuen nire sehaska,
ta amaren ondoan
belaunikaturiko anaien
errosarioak ninduen lo erazten.

Nire amesak
baso bonbardatuak ziren,
kontrabandistak, goardazilak
gariarekin aita kenduko
ziguten izua.
Kontrabandistekin joaten zen gauero.

Harrezkero,
zoro dabil nire arima,
fantasma galdu,
arimako pinudi erreetan
goardazilen baten ihesi.

ESAN nahi nizukeama
esango banizu, K.
ixildu egin beharko dut.

Eta orduan, erantzunaren zai dagon
pentsamenduaren zelai urduriak
itzalez beteko lirake.

Entzun zagun, ixilik, biok
euria ebakitzen duen
kableetako haizearen intziria.

Poesiari buruzko poesiak

ZERTAKO bete bihotza
hainbeste hitzez, lurrez, esperantzaz,
maitasunez?

Zertako hustu bihotza
hainbeste bertso galduz?
Gainezka gelditzen da beti, **bihotza**
beti hutsik,
eta dariola.

HITZ BIZIOK
nire eskuotan ernai
sortu zirenok,
nekatuak eskuratuko **dituzu**,
ta hilda irakurri.

EGIA esan nahi nien
langileeri,
gazteeri,
ta ez nuen indarrik.
Mundu osoari,
ta nire herri, euskal **herriari**.

Egia esan nahi nien
etsaieri,

adiskideeri,
ta ez nuen indarrik.

Gaur, desterruan,
egia ere galdu egin zait.
Ta egiaren antsiaz
jarraitzen du herriak,
eta nik ez dakit jadanik
zer dan egia,
hitz handi bat ez bada,
ezta zein dan
nire herria ere.

Juan Ramon

FELPAZKO muineka bat zen.
Eskuetan hartu nuenean
dena bigundu zen,
eta begiak jiratu.
Ez zuen hezurrik.

Gomazko muineka bat zen.
Eskuetan hartzean
intziri bat atera nion
zilborretik...
ate zahar batek bezala.

Muineka bat zen.
Felpazkoa ez baino,
gomazkoa ez baino,
banalkeriazkoa.

Ta hartu nuen,
eta erre kara bota nuen
Juan Ramon

hor konpon.
Ta beste kantu bat.

EUSKALDUN poetek
tiestoan jarri nahi dituzte
larrosak.
Eta sikatu egiten dira.

Euskaldun poetek
krabelinak josi nahi dituzte
solapan.

Eta merkatuetan
erosten dute hiru txanponetan
gurea ez den poesia.

BAINA nire bizitzan
joandako ura dator
beti berriro
gogamenen iturrira.

POESIAZ aspertu nintzan.
Eta nekearen nekez,
asperkudearen asperrez,
pobreen nahigabeak ere ahaztu nituen.

Ez-entzun egin nuen herria,
ta hilargiarekin kontenta nintzan.
Arratsaldean
arbolapean kantatzen nuen kitarrarekin,
ta itsasoa baino atseginagoa nuen
Möneseeko lagona.
Zorioneko nintzan
hegoaize epelak

aurpegia leuntzen zidanean.
Errexa zen zoriona!

Baina biharamunean ezin nuen
zoriontsu izan nahi.

EZIN jan izan du herriak
nire labeak erretako ogirik.
Oraindik ez zen goiz sentia
ogi banatzaileak
aterik ate pasa direnean.

GURE hitzak
pinudietan gelditu ziren
asesinatuta.

Erreka ondoetan,
trintxera erdi atxurtuetan.
Eta hamazazpi urte zituzten,
hogeitahiru, berrogei.
Andrea, semeak,
herria...

Gudarien odol potzuan
edo lokatzatan,
edo espetxean, nunbait.

Bainan poetarik ez zegoen frentean.
Gure odolak ez du oraindik
libururik busti.

ESKUOTAN ez dut indarrik,
ez dut kemenik besoetan,
nire hortzetan gorrotorik ez da.

Gazte nintzala
indar ero batez ekiten nion
batela olatu pats artean
zoraututa zebilela.
Aurrena izan nahi nuen.

Itsasoa bare dago gaur,
eta bakarrik dago.
Arraunecan ari ta ari.

Nire hitzak ez dik surik,
Kaixo! Zer moduz?
egia duk, egia umila.
Edozeini entzuten nion egia.

Euskal bizi nahiarri, bai,
bizi bide baten bila
estropa eskutik utzi gabe
jarraituko dut hil arte.

Ez zekiat nora noan,
itsasoak ez dik biderik,
herri hau doan tokira.

GIZONAK sua pizten
asmatu zuen bezala
euskaldun poetek
asmatuko balute
egia pizten
eta esperantza!

SUAK erreko ez balu
ta euriak busti ez.
Negarrik ez balitz
ta arratsaldea
gauak itoko ez balu.

Pobreek lurrik balute
ta lurrak maitasunik,
ta esperantzarik zaharrek.
Justiziarik balitz
ta herriak sofritu ez,
gustora bai,
ixilduko ginake
ta —zenbat da?
beste kopa bat.

NIRE lurra, nire anaiak,
amesak nireak. Urteen zalapartan
orok galdu zuen
niretasunaren poza.
Ez ote nuen aski neure buruarekin
bestengatik arduratzeko?

Nire ez zen edozein bide batetan
sartu nintzan.
Denok ahaztu zinduztedan,
oroimena huts,
gauaren mugan exeri nintzanean.
Nun gaudenezko gabe gabiltza-ta.

Errukiz ta isekaz ikusten nituen
handik amesak, anaiak,
lurra, gaztearocaren zoroaldiko
urruntasunetan lausoturik.

Lagunduko ezin badut
zertako gelditu inor entzutera?
Gauden pakean zentzunik ez duenari
erantzun eske joan barik.
Pipa honi kea dario
zergaitikorik batere gabe.
Galdetu baino hobe itzali,
edo trankil trankil erre...

Ez ote da gehiegi
norbera zaintzea?

Goizaldean egunaren leihoa
edegirik, itzartu naizenean,
hotzak gogor nengoen.
Ez dut oinazearen ibaia sentitzen,
nire lurraren samin errerik,
ez nire anaien goserik.

Bainan ba dirudi mezipreziatzen nauela
izadi osoak. Ba dirudi
oroimena baino
hutsagoa dudala bihotza,
ez dakitela nora joan oinok.
Ba dirudi galdu egin naizela
ta ez ninjoan inora.

Baina atzera abiatuko naiz
gaztetako bihotzaren bila:
nire lurra, nire anaiak,
nire amesak.

Ta egia da erantzunik ez dudala,
beharbada egon ez baidago.
Baina nire poesian galdezka daude
berriro nire amesak,
nire anaiak, nire lurra.

Poesia sozialak

Bihar

ETA urak, ur berdeak itxasoa bezala,
eta urak, ur handiak itxasoa bezala,
urak itxasoa bezala
bete-beteko du askatasunak oparo
euskal lurraldea.

Escidazute

ZER DEN galdetzen dut lana,
zer den justizia, esperantza,
maitasuna. Zer diren gizonak.

Zer den aide argia, zer den
ogia, lur landu biguna,
haurren heriotza, escidazute zer diren.

Galdetzen dizuet guztioi
zer den pobreen kulpa
inoiz inork barkatu nahi ez duena.

Belaunbikaturik
dizuet galdetzen guztioi,
arren, esan zaidazutela noiz
argituko duen egun berriaren goiza.

Escaidazutela zer den zerbait,
zer den edozer gauza, escaidazutela.

Gezurrak ta diruak
kutsatu gabeko zerbait zer den.

Gabez

NEKATUTA nago!

Nekaturik irixten naiz beti gauaren atera
ta zin egiten dut ez sekula gehiago
afan alferretan leher egiteko.

Ta goizero argiarekin hasten naiz atzera,
berriz bila ta bila, esperantza zoro batez.

Zeinek aterako lidakean bihotzetik
maitasunaren sustrai orpoa!

Zeinek emango lidakean
presondegi urte batzuen atsedena!
Edo heriotza.

Eskuak

ARGIA debekatu zaigu.

Poza, itxaropena
ta argia debekatu.
Pobreak gera-ta...

Arratsaldean euri egiten du
euskal mendi saihetsetan.
Pobreak gera-ta

ez dago aterperik guretzat,
debekatu zaigu ateria.

Askatasuna debekatu zaigu
kostako haize leunak
alamerako neskatxen ilea,
ikurrin moduan,
askatzen duelarik.

Hamar dirade mandamentuak
ta hamaika bai
pobrearen nahigabeak.

Debekatu zaigu
gizon izatea
ta kitto.

Kate

KATE honek lotzen nau,
kate honek nau hiltzen,
kate honen gogorrak
nau ederragotzen.

Kate honen erpetan
bizitza bizitzen,
deabruzko fede hau
luzaro sofritzen.

Eztarrian kantua
kate zahar honek
dit gauzez itotzen.

Katean loturik
bizitzaren gauean
urrintzen joan ala
Rembrandt-en ilun-argiz

pintatzen zaidala
nire zortearen imajina zitala
itxaso barearen ertzetan.

Kate mingarri honek
nau ederragotzen.
Nau gizon bihurtutzen.

Desterrura bide

NIRE ariman desterrura
begi apalez nentorren.
Betidaniko bidea
luzea da,
luzea, bai, eta aldatza
heriotzeraino.

Itxaso, ibar eta mendi,
naiz gau naiz eguzki,
kalbarioa gora
nintzaden ibili.

Zu baino ederrago?

ZU BAINO ederrago?
Aingeru bat.

Aingeru bat?
Zu baino ederrago
zeu bakarrik,
triste ta
begira begira,
amodio eske.

Langileak

HAU diagu
pobrearen jakitea:
lanegin, lanecan
lanegin ta hiltzea.

Marés

KONTUZ, arreba!
pitxarra puskatzen baden
ez zegon etxean maitasunik.

Lurraren Seme

LUR AMA, lurra.
Gorrotoa bezain elkor.

Lurra maite dutenez,
gizonez
gartzeleak bete.

Kristo-ren izenean
madarikatua nire lurra.

Nire arima

NIRE arima iturri da,
iturri
herria ta pobrezia
darizkiona.

Erori, bainan,
harri gainean erori,
ta ezin sartu.
Lurra: lapurtu digute

gure lurra,
lapurtu.

Ta heriotzaren lauza hau...

Gure alaba

ETXEAN argi gutxi dugulako
dabil gure alaba
izarretan
kontaduria eramaten,
senarrik izan gabe
mila gizonen andre.

(Gure sukaldeko kea
tximini ahora orduko
galdu da.
Fabriketakoa ez).

Bainan goizero
itzaltzen dira izarrak,
eta gure alabak
irabazirik ezin aurreratu.

(Fabriketako adarra
urrun entzuten da.
Pobreen negarra ez).
Gure etxe etxabolan
argi gehiegi da
alabaren pekatua
ikusteko.

Ta argi gutxi.
Nik bakarrik ikusten dut
alabearen negarra.

Etxabola

POBREOK etxaboletan
ez dugu argirik,
eta begiotan min, bai.
Ez baitakigu ikusten.

Ta argia hotza denez gero
ez dugu leihorik,
ta diruak gordetzeko
ez dugu behar aterik.

Argi gutxitxo dugu, bai,
etxabola gurean.

Bihar-edo noizbait
justizia egingo den
itxaropenaren
argi gutxitxo.

Zubian

NIRE hitz pobrea diru balitz
jaten eukiko lukete
langile pobreek.
Eta sobranterik ez nuke
Bankuan jarriko.

San Anton-go zubitik
Marzana-ko gabarrak
ikusirik, aterako nuke
nire patrikatik,
ta eskuak zabaldurik
Ibaizabal-ek aspaldian
izan ez duen edertasun
bakarra sortuko nuke.

Cantarranas-ko ijito guztiak
moskortuko nituzke gainerakoakin.
Eta pagatuko nuke moskorrena,
gainez, poeta bihurturik,
kitarra batekin
zezan kanta
nire zilar diruak
langileen izerdia direla
izar bilakaturik.

Zer arraio? Merezi ez ote du
hainbeste neke dakarren
ibai zikinduak,
ibai zatarrak
urte luzeen jorjala
eta poesia bat?

Bainan nire hitza su da.
Su da,
eta halare, ezin du berotu,
ez argitu ,
ez pobreen egun berri
ezin argitu denari
goiz albarik currelatu.

Ta horretarako askoz hobe
ixildu nadila.

Azken oporra

HERRIAK bildu egin dira.
Euria pasatzen denean,
itxaso handitik mendia gora,
Euskalerriko herri koxkorretan
herriak biltzen dira biguinki
sukaldean.

Gelditu egiten da lana,
gelditu,
ta aberatsen kotxeak
intzirika pasatzen dira kalean.

Oil Eraso zabalak ez ditu garbitu
euskal herrien kaletan
langile nekatueri
etxerakoan, bekokietatik,
begi igartuetatik
labaindu zaizkien
gorrotozko pentsamentu latzak.

Isekaz bezala, harro harro,
su batean
pasatzen dira kotxeak,
zipriztin zarrastak jasoaz,
eskinan pobreen lotsa jazartzen.

Alfer alferrik bustitzen du
euri bedeinkatuak
nekazari santuak
soro gozoan utzitako goldea.

Euri ostean
berriz dira kaleak beteko
motor eta bizikletaz
eta jendeak
lanera joango dira.
Makinari, orduari,
jauntxo zipotz hari,
beharrari obeditzeko.

Egunen batean, halare,
euriaren ondoren gizonak
etxean egongo dira.
Andreen lotsari,

haurren negarrari,
ez diote jakingo
zer erantzun,
bainan gizonak
etxean egongo dira.

Kaleetan
ez da kotxerik pasako.
Gizonen bat korrika,
ausaz, tiroren bat,
eta ezpaloi ertzean ura
gorriturik etorriko da.

Haizea ixildutakoan
ez da sukaldeetan gehiago
euri zurrumuruaren otoitza entzungo.
Gau harek ez du izarrik
izango, ez lorik, ez atsedenik,
ez, ez,
• ta goizeko eguzkia
odolez ikusiko da
zelaietan zabaltzen
poz berde bat,
esperantza, gorri-gorri.

Nork daki orduan ez ote diran
langileak atera irtengo
egun berriaren argira
etorkizun libre bat zuri-zuri
hasteko.

Europako bideez

Piazza del Popolo

EZ DIDAK ezer esaten niri
goi bare horrek?

Zeru kolore-galdu papelezkoan
atseden leun aurkitzen dut,
ez antsiarik.
Ez da Jainkorik agiri.

Lagunen hitzek ez dute
nire pentsamentuan lekurik.
Kale ilunagoak nahi dituzte
neskatxekin doazenak,
eliz ondotik pasatzen dira.

Bainan niretzat, ez dago ezer.
Zeru honen ederrak
San Agustini esandako hitzek
kafe katilutxo hau ere
ezin dute bete.
Ta hari noizpait bihotza.

Via Appia

—QUO vadis? Nora zoaz, Jauna?

—Ba noa Erromatik,
ez dakit nora.
Berriz muntatu behar dut
haroztegia.

—Mundutik at, ausaz?
Munduan ez da gaur
egur garbirik,
gurutze batentzat ere.

Ba ditugu, ordea,
hainbat asmazio,
hainbat aurrerapen,
denak zure erregetzapean
lortuak.

—Nazaret-era noa,
berriz hasi behar dut
lantegi umil batetik.

Pobreak pobre dira,
ta zuek nire dohatasuna
ukatu diezue
langile deiturik
(ba dute, noski, lan
bizitzen!).
Deitzen ikasi duzue
harriari ogi,
alferkeriari atsedena,
grina goseari,
ta indarrari justizia.

Heriotzeari pake
deitzen asmatu duzue,
gezurrari prudentzia,
edo ta poesia...

Ba noa Erromatik.
Jainkoa asmatu behar dut.
Edo, beharbada, gizona.

Campo Verano

OI, JAINKOAREN gosea!
Egunero zurrutatzen ditu
milaka arima,
ta ezin ase da.

Egunero moskortzen da
heriotzaren
ardo beltzarekin.

Campo Verano

HERIOTZEAREN aingerua ikusi dugu
mahats helduenak
Jainkoarentzat biltzen.

Mahats ezeak
deabruarentzat uzten omen ditu,

Ez ote da infernuko tolaareak
zanpatzen ez duen
mahats koskorrik?
Inork ez duena jasoko?

Tira, moteilak!
Ez ote duk berdin
Jainkoaren ardo gozo
ala deabruaren txanpan?

ALFERRIK exertzen naiz
nire ondoan,
Parco Celio-ko itzaletan.
Ez dut ezagun neure burua.

Kafean edo tranbi baldarretan
jendea nire alboan
mintzaten da, ta
neure barreneko boz luzea
entzun uste dut.
Neu ote naiz haiek?

Ni, ordea, arrotza naiz
ta ez dut ezagutzen neure hitza.
Apika, ahuleriaz,
Parco Celio-ko iturri xaharrari bezala
entzuten dut neure burua
zer dion ulertzeko axola gabe.

Campo Verano-n ez da inor mintzaten,
eta pentsamentua garbi garbi
ikusten da arnasa izuaren lausoan.

Nigandik at irten ote zaizkit
galdekizun erantzun gabeok,
ahoz aho, nik ukatutako
babes bila joateko?

Sant Angelo parean denok
gelditu gera ixilik,
umeen jolasak begira.
Gero bakoitzak bere bidea
eraman du.

Nik ez dakit
neu naizen ala edozein,
eta norabait noanean
inora banoan.

Parco Celio

MILA bider etorri naiz
aulki honetaraxe.
Iturri xaharraren ipuin berdinak
ez nau aspertzen,
eta bakea urratzen ez duen
bizia doakit
marmol xuri ta goroldioa behera
labaintzen den
ur xehean.

Parco Celio

ARRATSALDERO sartzen naiz
langa honetatik arboladira.
Nolako bakea iturriaren ondoran,
pentsamentua, noizpait,
uraren doinuz loakartzen bada,
birjina batekin ohean bezala.

Zahar bi hor, aldean,
haruntzago enamoratuak.
Bi mila urteko irudi hausiak
lurrean.

Betiko lagun ixilok
ez dugu inoiz elkar ezagutuko.
Arbolak bai.
Arbolak adiskide dira.

Ixiltasunezko tenplo honetan
ez da hitz bat esan, mila urtez.
Betikoak gera gaur ere, zihur,
betiko aulkietan,
ez dugu inoiz elkar agurtu.

Iluntzean berriz joango da
bakoitza ekarri duen bidetik,
eta iturriak
bere ipuina hostoeri esaten
segituko du bihar arte.

Ni ba noa Alemania-ra.
Bihar, ausaz, beste norbait
egongo da hemen exerita.
Ta iturriak bere ipuina
darioke, betiko hitz gurietan,
goroldioa behera doala.

MONTE Pincio, Monte Celio,
Monte Verde...
Parkeok ez dira mendi.
Oi, zertako etorri ziren
zuhaitzok herrira?

Lord Byron-ek ez du nahi
abarorik. Haizea behar du.
Hugo bufoi. Cairola anaiak
beren harrokerian bufoiago,
nazional heroe harrizko. Ur linburi
ta goroldiotan etzandako zentauroak
inbiriz-edo begira enamoratuak.
Mendiok...!

Mendi bat balego behintzat
egiazko mendi bat Erroma guztian.
Haizea eta eguzkia,
eta abuztuko euri lodia
ta zaldiak,
zaldi bizi ez harrizkoak
dauzkan mendi bat.

Porta San Giovanni

EZIN dut ezer ikusi
bainan argiek lilurutzen naute.
Donibane Ate-ko gau argiek.

Begiok ixten ditut.
Hobe dela ezer ez jakin
pentsatzen dut, pentsatu edo...
Deusez ikusi,
ta aulkietan exeri
arima nekatua,
nire bizitzaren ondoan
bakardadez egoteko.

Gozoa dela ihes egitea
munduari, gozoa batez ere
ihes egitea norberari,
ta oro ahaztea
lo bigun batean.

Ezer axolagarri bakarra,
agian, orbelak
antsikabeki adarretatik
erortzen
ikustea
da,
begiak altxatu gabe,
parkean jarrita.

Suomi

ZUEK, ugartetako ta itsasoko
gizon eta andreok
bidea erratuta iritxi zerate
mundu honetara, zuek.

Zuek, uretatik irtendako
otso rubioak.

Nire herriak bezala, ez duzute zuek ere
arboladien lanbropeko
lur sakona baizik iritxi.

Zergatik utzi
barrutasuneko bideak
eguzkiaren truke?
Gure herrien bideak
barrutik zebiltzan.

Edurrak zurituak zerate,
ta zuen ile bustian
eguzkia gelditu da dizdizka.
Zuen gogoen brontzean, ordea,
ez dago
argiaren ditzira zipriztinik.

Suomenlinna-ko kainoe zaharrak bezala
erdoituta daude.

Suomenlinna ta itsasora begira
kainoe zaharrak.
Itsaspearen pake geldia
konkistatu nahi lukete, apika,
Suomi-ren begi itsuok,
eta barrutasun lanbroak estaliaren
arima geldia.

AGIAN hotza da Helsinki
nire poltxikotik ateratzen den
tango hausi batekin
aspertuta parkerik parke
nabilenean.

Berandu da, ta gauak
ez du zeru bustian
oraindik argia txukatu.

Sibeliusen Puisto-n
ez da gelditu enamoraturik,
arbolak ere lo.
Agian hotza da Helsinki.
Zer da hotza,
arima hotzarentzat?

Azkenean ez du bihotzak
nekerik.
Helsinki hotza da.

Pinu arteko ainuberaino
sartzen da argi zuria.
Nire begiok libre,
antsiarik gabe:
lago zuriak,
zeru izar gabean argia zabalik.

Lamiak pinupean,
uretatik urten berri,
maitetan ari dira agian,
Otaniemi-ko basoetan.
Zerua libre dago,
zu ta ni.

Arima hotzarentzat
Helsinki-ko langoak
ez dira hotz.

IFAR itsasoa.
Geldi ta ilun dator
goragoko lainopetatik
ifarreko itsasoa.

Itsasoaren azal grisean
nire esperantza dago oraindik
Suomenlinna-ko arratsean

utzita
oraindik bizi,
ahaztearen urpera ezinda.

Kulosaari

1

HEMEN ez zaigu inor
Jainkoaz mintzatu.
Ihes egin nahi zuen
nire arimak
Sörnäinen-go fabrikartetik
norabait.

2

Baso arteko etxetxoetan
gelditu gera atsedeten.
Geldi, geldi, arboletan
neguaren ta eurite etengabeen
barneak zimeldutako pakea.

—Mäyratie-rako auto-stop?
Ez, hobe da eguzki hau
hostoak kariziatzen.

3

Zubi luzea oinez ta nekez
eginda iritxi dugu
Kulosaari-ko bakarra.

Bai ordea kontent bihotza,
kantatzen ere nekatuta
zubipeko bateleri
oihu egin diegunean.

Zoro gaudela pentsatuko zuten!
Ta ez ote zen egia?

4

Kulosaari,
zubiaren txikotak
lurrari lotuta.
Kulosaari ttikia!
itsasora nahi huke hik
Suomenlinna bezain libre.

Nola zaituzte lotu,
Kulosaari?
Haur txiki bat zera zu oraindik...

5

Baina niri oparo
sartzen zitzaidan
moile zaharrez hesitutako
arimaren xokoraino
eguzki leuna.

Oi, Kulosaari!
Hik ez dakin zer den
pakez negar ta par egitea.

Suomenlinnan. Eurick
erdoitutako kainoen
ondoan
itsasoa dago.
Urrungo lurra,
aberriaren lur hausia
gogoratzen genuen.

Euskal Herriaren izena,
Kirsti, Euskal Herriaren izena
zetterren gugancaino-ta
itsaso grisean
eurriaren antsia maltsoarekin.

Askatasunaren gaztelu zaharra
—Suomenlinna—

european ez da gehiago
askatasun begirale.

Bere nekearen preso dago.

Eta itsasoa lo zegoen.

Lo Suomenlinna-ko

harri nobleak.

Haize bustiak

historia triste bat

zigun kontatzen,

xirimiri pean misterioz,

belarri edo

bihotzera,

ta guk ez genuen ulertu,

Kirsti, ez ulertu!

SUOMENLINNA-ko kainoe zaharrak

ez dute Suomi

tristuraren erasotik salbatu nahi.

Lanbro artean, euria itsasoan.

Suomenlinna-ko kainoak, umil,

langar zaharrak erdoituta daude beti.

PRESAKA, bai,

Helsinki-ko kale

ta uretan tarraka

etorri ginan.

Hondar grisa Hietaranta-n,

triste ura,

urruntasunik ez.

ARGIA geldi dago,
arratsak jan du gaua.
Zenbait argi!
Argi honek, ordea,
ez du arimako ilunik
argitzen.

Sankarihaudat-eko gau
ezin itxia,
Sankarihaudat-eko orduak,
argi gehiagoren
esperantzarik eza!

Hietaniemenkatu-n
umeak loreak
zeramazten kanposantura.
Handikago, itsasoaren
muga itxia.
(Hilak hil dituzute zuek!)

Nire sentimentuok
uretan abandonatuta,
ez zen ura mogitu.
Loreak zeramazten, orlegiak,
inun ez dedin erne
esperantza.

WESTFALEN-go zelaietan
geldi-geldi galtzen dute
lainoek poesia.

hirugarren partea

BAINAN urteak zehar
Euskal Herriaren etorkizunak
ba dirudi
basamorturakoan
saski batean
hartu genuen ura.

BASORA irten nuenean
nire ahal guztiekin
hotsegiten nuen.

(Gaztaroaren ezean
poz-hostoak ikusten dira arboladian).

Jainkoa iruditzen zitzaidan
dehadarren oihartzuna.
Nunahiko askatan
asetzen nintzen amesen ur freskoz.

Gero aita hil zen.
Harrez gero ez dit
Jainkoak erantzun.
Nire dei larriek
kukuaren zotin hausia,
otsoaren ulua,
jasotzen dute oihartzun,
zulo bat bezala ezerezeroa.

MAITE dut nik mundua
ezin banau poztu ere.

Goragoko zerbaiten
hots ulertu ezinak
lausotzen du
nire bihotzaren maitasuna.

Eta dardaraz jartzen,
adi, nahikundez ta izuz.

Izartegien betiko
jira-bira huts ondogabeak
pentsamendua hustutzen
duen bezala.

Gauzak ez dakite
begiratu ez arren
maite ditudala.
Nola dudan goibel bihotza.
Haien barrenetik beretik
norbaitek deitzen nau-eta,
ez dakit nik nora.

Eskua sartzen badidazu
hezur igar bat aurkituko zenuke,
egarriz aituta,
bihotzean, ausaz ez bihotzik
baina maite dut mundua.
Nire antsiak
narrutu du-eta.

Eta gauzak ez dute
sekula jakingo,
maitatu arren, zergatik
ez natzaian
begiratzen oldartzen.
Diran bezalakoak
ikusteko bildurrez.

AIZKORRI, biguna gaur
urrun dagoenaren oroimenean,
umearen begi harrituari
harri hintzaian bezain.

Ez duk itsasorik
hire oinetan. Erreka-pare merke bat.
Herria zegok,
herri umilaren lana,
Eliza, kanposantua.
Tristez oroitzeko haurtzaroa
zegok oraindik,
eskolara bidean, elizpean pelotari,
edo Ugatsera ur bila.

Bisutsa ta lainoa zegok,
ta noizean behin
goiznabarreko edur gorritzaren
gozo leuna.

Irautearen indarra zegok,
harri, aizkorri,
ta herri pobre bat.
Herri ona.

PINU bakarti bat daukakit
erriberan
denporaren itsasoak .

Haizeak astiro
daragien pinu iluna
hondarretan.

Goizaldeko ilargiak
loratzen ote du
olatutxoen hots bustia?
Pinu zaharraren fantasma luzea
lotan dago, zutik.

Nekeaz nekaturik
pinupean jarrita bihotzetik
arima ateratzen denean

urruntasunera,
begiratu luze batean,
ze pake lasaia!

Ta euri danean zeharka
itsas ertzeko pinuaren itzaletan!
Galduta dabil
pinuaren ego beltza
eragiten duen
haize iluna
denporaren atarian.

ITSASOA.
Itsasoa laino dago.
Ontzi bat zen gure aberria
lainopea barna
zijoena aberri bila.

Galernak eramán zuen
itsaspera.

Zergatik irten genuen
berriz eguzkitara?
Gure aberria
heriotzea zen.
Eta han dago.

Ilargitara

ILARGI bidean
ez dago lamina gaur
bidaztiaren zain.
Bular zuriak
agirian zituena,
lamina ixila, gordin.

Basotik aide beltzak
begiratzen gaitu.

Behorren aska likits
hostoz erdi betean
egarria ito
nuen, bainan
ez zegoen lamina ixila
bidaztiaren zain.
Eta luze nuen bidea.

Ta bihotza geldi bezala
zebiltzan gogoetak
ilargitara
bideren baten bila.
Urrungo artzanorak
zaunga aspertu, motel bat
abandonatu zuten.

Ilargiak ez du pozik,
ta ibiltzeak ez atsedenik,
hilargitara gaur,
ze, arratsean, mendirako
aldatzaren hasieran
tiroka josi dute, moralki,
askatasuna.

Eta mendiak beltz daude,
ta lamina negarrez
iturri zaharrecan
entzuten den arren
ez dago gaur
bidaztiaren zain
ilea jario zuen
lamina zuria.

ZUTIK eta bilois.

Zure ilea
zugandik ihesi.

Hondartzan,
uretan,
haizetan.

Algara bat
zugandik ihesi.

Bilois
eta eder,
busti, lizun.

Zutik, zutik,
eta bakarrik,
zeunden, zeugandik
ihesi.

Eta ni, ur-ertzean,
parrezka, parrea bustitzen
zuen zoramenez,
begira.

Ez nuen ikusi nola
zutik,
bakarrik eta bilois
ta eder,
joan zinan, parre algaraz,
betiko ihesi,
zure haragi zuria jasota.

Elkarrekin

HOSTOAK arnasa xehe,
ura asau.
Urte bat?

Urte bi, akaso,
argia palmondoaren hostoetan.

Gauden orain egon hutsetan.
Ez denpora
laranja baten gisan
laurkitu...

Erribera

ORDU luzeak egoten nintzen
aurpegia ormaruntz,
ohearen eta loaren erriberan.

Ordu luzeak ziren
nire penaren erriberan labaintzen.

Erdi lotan zerbait
—ez dakit pena bat ote zen—
begiotan. Apika, zerbait.
Ala deusez! Igual dio.
Jaungoikoak daki
zer nuen pentsatzen.

Ez dut gogoratzen.
Gogoratzen dut bakarrik
ezin nuela ahaztu.

HARRI maltso bat
singiran bezalaxe
zinan erori
nire barnercaino.

Eta ez zenuen
maitasunaren ura
besterik idoro. Urpean

ez nuen
pekatuaren itsasbelarrik ere.

Ta hain aberastasun pobrek
berehalaxe aspertu zaitu.

MAITE zuelako
joaten zan bakarrik mendira,
eta Botrehaitz-en tontorrean
egoten zen ibarra begira.

Maite zuelako
joaten zen bakarrik hondartzara,
ixiltasunean,
ta ibiltzen zen —esku biak sorbaldan—
Moilarri-tik kaieraino.

Oinetako behatzekin zuen
idazten zure izena hondarrean.
Uhinek borratu dute,
uhinek.

HEMEN ariman gelditu haiz
pake lur hori.
Hemen basoetako itzalak.
Errekastoa zoro zebilek oraindik
saltoka, arimako harri artean,
nire hitzetan entzuten duk.

Artzanburu noble, Aloina sendo,
Gatzeluhaitz harro...
Eta retabloa gora igotzen den
argia zeruraino.
Nire arantzartean
gelditu haiz, hemen, Arantzazu.

"Arrizkoa zara, baiña
zure arrian..."

Gandiaga.

KANTARI jeixten zen iturria,
artzaiak, mandazaia,
enbata.

Denak doaz.

Hodeiak, neskatxak,
oroitzapen gozoak
arratsetan memoriaren apaletatik
astiro irakurberritzeko atereak,
hitzak.

Denak doaz.

Txikota askatzen zeuden marinelak
—oinutsik—, uhinak, aidea,
kaiok.

Maitasuna ta gezurra ere, doaz.

Bainan ni geldituko naiz.

Amesak, beste bihotzen atsedean,
ahaztea bera, joango dira,
ta ni geldituko naiz.

Nigandik ihesean

—itzalak, antsia—

Itxaropena joan zen bezala,

ta ni geldituko naiz.

Ni, ni bakarrik.

Ta hesitzen nauen hutsaren barnean

zure —Arantzazu— harrizko imajina,

zure —Andra Mari— ixila,

eta harrizko elorria.

ARGI ta itzalezko tenplo hau
nasci ta oskarbi
nizun nire bihotzean jasoa.

Eskultura zakarrak nizkizun ederrak
landu, harrizko hitz landuak
maitasunez,
beharbada zure bihotzean
ez ziren kabitzen.

Zergatik ez zinen konformatzen
ixiltasunez?...
Vidriera
hoen argi dardartiak
ta argizari xume honek
hainbat odol agertuko zizuketen
ixiltasunaren aldaretan opaldu.

Ahaztearen soroetan
zimeldutako orduen uzta oria
orain nire alboan dago,
Notre Dame-ko itzaletan,
ausaz zugandik iheska helduta.

Ta zuk orain parre algara egingo duzu
nork daki nun ta zeinekin.
Ta zure parrearen haizeak
penaz ikaratzen du,
lotsaz ikaratzen du
nire bihotzeko kainaberartean
zure memoria.

HERRIAK sofritzen dauden artean
beti dira poetak
astiarekin rinozeronteari kilimak egiteko,
pobreak triste bizi diren artean

eta mundua heriotzera doalarik,
delfinak orrazteko.

Bainan nik ez dut betarik
langileen bekokian izerdi lokatza
ta nekearen zimurra ez baino
pentsamentuarena ikusi arte.

Beti dira poetak
ibaian umeak itotzen egonda ere
ilargia dizdiratzen baizik
ez dutenak ikusten.

Beti dira poetak
arratsaldean hil kanpaia jotzen denean
aingurutakoa dela pentsatzen dutenak.

Nik ez dakit zer esan.
Auskalo zer ari zaigun
esku-artean gertatzen.
Bainan nazkagarria da poeta izatea.

DOAZEN lainoak
norbaiti interesatzen zaizkio.
Soroak, zelaia.
Edozer gauzak duke,
arbolaak, aulki hau,
gogoratzen duana.
Denak bizi dira.

(Naturaleza geldi dago,
haizeak damaion higiduraren arren edo gatik
beti geldi. Hostoak
geldi, euria.
Ikaragarritzko geldi egote zerbait daukate
iturri geldi ezinek).

Betiko joatea guretzat.
Inork ikusiko duen antsiaz
esku bat gerrian-eta
larri asko
horma busti duen mutikoak
utzi du zerbait munduan.
Parke zaiari ez bada
zakurren bati, apika, interesatuko **zai**o.

Bainan gure pentsamentu hau
al zai o inori interesatuko?

GOGORATZEN al dut neuk?
Haizeak ez zuen entzumenean gozorik,
itsasoak bizirik ez.
Heriotzak ez zuen bildurgarririk,
pake handi batek bete zuen zabal.

Etsita egiten nuen bidea patxadaz
lasaitasun naro batek indartuta
arratsaldeko heriotzarantza.
Umiltasun gabe, ta ez harro.

Gizon sentitzen nintzan, bapatean gizon
Jaungoikoaren eta heriotzaren aurrean.

NORK LOTU gaituen
kate gabeko kate ezin **hautsiez!**
Nork abandonatu
erriberarik ez duen
itsaso ixil honetan.
Izarrik ez goian,
behean nekea.

Dudaren intziri mingotsa
mastapaluetan,
oihalak blai.

Denporaren haize baladak
txikitu zizkigun
esperantzaren oihalak.

Ta hurrengoaren alde hilko da
gure hazaldia,
kanposantuetan izenak galduta.

BEHARBADA liberal bat naiz,
hobe, halare libre bat naizela.
Libre mundua jorratzeko,
nire sukalde denez ta lantegi,
ta libre kritikatzeko Eliza
(zergatik eskandalorik?)
etabar, etabar neureak baititut,
eta herri hau
ta haren etsaiak.

K.

EZ DA idazten dizudana
bihotzean neukana.
Hura bihotzean gelditu da.

* * *

*"Errukarriok: ez gero berpiztu
ta ez orain bizi, egingo duzute"*
Minutius Felix.

HERIOTZA garratza da.
Baina ba dakit nik

zeini diodan sinistu.

Eta bidearen azkenean
zai daukadala
ba dakit.

Ez badakit ere
zer dateken zeruko
zorion betikoa...

Horregatik, negar samin honek
itxaropen lore garbi apal bat
bustitzen du.

Aitarean ehorzketa

IKUSI zutenean
denek esan zituzten hitzak.
Ezer ez gehiago.

Pasatu zenean gorputza,
ixiltasun sorta bat
gelditu zen aidean,
odol usainez.

Dena geldi zegoen,
bapatean.
Itzal jendetza.

Pasatu zenean
ez nuen esan hitzik, nire **barnean**.
Bainan begiak itxi, bainan
begiak itxi...
Dena geldi.
Gero senti nintzen
hil gabe oraindik.

Bihurtu nintzen hilen herritik
bizien kanposantura.
Denak ixildu ziren,
ixilik zegoen harrezkero
kanpaia. Pausoak
zetozen nire ondotik.

Pasatu zen.
Gero: geldi zegoen.
Erabat geldi, etxean dena.
Dena geldi, eta berdin.

Koblakariaren agurra

*"A cada alma dolorida le
gusta cantar sus penas".*

Martin Fierro.

1

URTIEN horma zaharraren
babes paketsuan
entzun zelan kantetan daben
agure honek bere penaren
kopla tristea
kanta igar samintsuan.

Zahartzaro zabal zabalean
akorduen enbor latzean jarririk,
kantari, nahi nituzke nik
penak, aideari abestean,
poz bihurtu
ta bizkarrean berriro nire memoriak
segi bidea ixilik.

2

Oi lurra! Oi bizitza! Oi denpora!
Nire ondoan dena ihesi ba doa,

errekea, eguzkia, zeruan lainoa,
eguna ta gaba, hiretargia, itsasoa.
Ta zeuen mailaz-maila gorago
ta urrunago, ni neu be ba noa.

Atzo nengoan lekuan gaur ipini deuste
oroigarri triste bat, igar ta sikua,
pena baten zapi baltzetan batua.
Besterik ez dago. Hautzaro galdua,
gaztaroa... Dana dago zimeldua,
hodei arteko hiretargi lez bigundua.

Nire bizitzan arantzak, ilunpeak,
ta goizetik gaberainoko negarra.
Tristura triste baten belarra
arimaren soloan, ta bularra
kiskaltzen pekatuarenugarra.
Nire arima, arima ustel zantarra!

Oi lurra, oi urteak, oi pozak!
Danak joan dira. Ta mundua
ilun daukat. Busti nire ingurua.
Non zarie amesak?... Ahaztua,
bihotz ondoraino jausita damua.
Penaren uretan kontzientzia mindua
barnean, ezin sofriturik pekatua.

Oi urtien pekatuak... Gure Aita betikoa,
parka arren nire bizitza zoroa.
Aita zara: parka semien semetza gaiztoa.
Ta zuk, Jesus, gure Erosle gozoa,
emostazu zeruan zure Amaren altzoa.

3

*“Qué eternidad y horrible
la breve vida”.*

Duque de Rivas

Emostazue kopa bat handia:
ahoa erreten deust garrazki
gorroto birao zantarrak.
Busti gura dot eztarria
ta ardotan ito
pekatuaren tristura lodia.

Nik nahi barik daukot eta
daukot hemen barruan
pena ilun sakon bat.
Zer egin nei, lagunok?

Euskal Herria itxi nebala
malkoak dodaz begian:
itsasoz handik, hara Espainia,
ez baita lur hoberikan.

Kanta neban, ta itzuli barik:
agur Euskal Herri, agur
agur betiko Euskal Herri...
Berriz begitu nebala
ez zan ikusten herririk.

Bestien pozak tristeagotzen
nau beti geroztik.

4

Ba goiaz joan bide luzean
atzera begitu barik:
ondino gaua urrun dago-ta
eguna dago argirik.
Urrungo itzal paketsu harek
emongo deusku pakerik,
pentsetan dogu, pentsatu **barik**
inoiz hilgo gareanik.

Bidean ba da ostatu onik,
iturri garbi gozorik,

ba da laguntza, ba da grazia...
Bainan ez da denporarik.
Beti aurrerantz goiaz andaran,
ihesi Jainkoagandik.
Ba goiaz joan, bizi guztian
barrura begitu barik.

Joan ta joan beti joaten
grina gaiztoen bidetik,
kurtze batean hil zan Jesusi
ez deutsalagula ardurarik.
Itzal, oi itzal!... Ez dakigula
zelan erdu gareanik,
ustekabeen aurkitzen gara
heriotzean jausirik.

5

Zaharrak dinotsolako egia da.
Bainan kantan dinoelako,
eta moskor eta negarrez,
bi bider egia.

Gazte nintzanean
bizitzan laisterka ninoian:
guztiz urrun, ilunbe bat
sumatzen baineban.
Baporak portura legez
itzalera ninoian andaran.

Gaztien amesak: joan
beti urrun, urrunago,
han olgetako grinaz.
Etorri naiz eta...
heriotzea zan.

6

Bidean iatorkuk heriotza,
geugaz eta geldiro, bai.

Ixil-ixil... Geure itzalpean
etorrek beti geure zai.

Bardin praube ta aberatsak, bardin
triste bizi edo alai:
heriotzak, urtien haria
ebakiko deusku danai.

.....
Aurrerantzako indarra
emoten deusku bihotzak,
indar honeik guztiok dauz
ebakiko heriotzak.

Amatauko dau betiko
gure munduko bizitza.
Hartuko deusku Jainkoak
danaren kontu zorrotza.

Zahar ta gazteok daukogu
hilgo garan kastigua:
geroan sartuko gara
itxirik geure mundua.

6

Maite iot mundua, Mikel:
hildakoan lurperatu
nagik arbola ondoan,
arbola ondoan eta
iturri baten alboan.

7

Nire amesa joan iat
lorezko bide batetik.
Oin arinez, edo biziz,
eguzkiaren atzetik,
itsasoz beste aldera:
zeugatik, ames, zeugaitik

bide luze arinean
errones naiz umetatik.

Zoroak lez bilatu dot
nonahi zorion ezia.
Ura lez atzaparretan
labaintzen iat poz guztia.
Eskuok hutsik daukodaz,
zertan erre dot bizia?
Besteak poztuz tristeagotzen
bizi da koblakaria.

8

Bainan arima nekatu
errekaren bazterrean
—halan egur ustela—
geratu zanean,
denboraren ibai zabala
aurrera zoon, aldean.

Sasi artean kabitu,
arima zaharra, motela
—ez eban afanik—
nagi geratu zan, geldi
ta ur bazterrean etzanik.

Bazterreko ur malsoan
arimari lotu iako
pats lizun berde ta
hosto eroririk... eta
geldotasun antsibaga.

Arima geixo geldoa:
urasetu, gitxien ustez
—makal eta baldar—
jausiko haiz ur ondora.

9

Bizi dan lez praube hilgo da
 Nevada-ko olerkaria,
 zeuen poz eta neure penen kantaria.
 Nire negarrak emon dau alegantzia:
 nor izango da nire heriotza
 kantatzeko koblaria?

Gauero kantetan dogu
 herria itxi dogunok:
 bainan zaldi ona be gaur
 jatez ahazturik iagok.

Lehenago nire bertsuok
 barre eragin deutsuez bainan
 gaur negar dagigu danok.
 Agur Euskal Herri maitea,
 ta agur zeuek be, lagunok.

10

Hilda aurkitu dot koblaria:
 lurrean etzanda,
 izarrak begira,
 bihotzean bala bat
 ta ondoan, geldi, zaldia.

HERRIA, hoa hire bidean.
 Herria, goazeak denok
 elkar bat eginik
 gure bidean.

Zer joko duen
 galdetu gabe
 irixten geranean,
 heriotze ala askatasun
 kanpaiak.

Herria, goazeak gure bidean.

OI, EUSKAL Herri!
Escan zitekek
denporaren
kondaira aurreko
ganbara zuloren batetik
jausitako herria gerala.

Oi, Euskal Herri!
denpora bera baino zaharrago,
eta zahar baino zahartuago.

HAU EZ da poesia.
Ez zaidazute, arren,
poesia danik escan.
Euria da arbola hiletan,
ta orbel tristeak parkean,
ta herriaren negarra,
jendearen arduragabezia,
ta esperantzaren arratsaldea.

Ez zaidazute hau
poesia danik escan.
Ibai lizunaren zubipetik doaneko
intziri hotsa da,
—ez dut nik asmatu—
ta eskuotatik daridan
tristuraren iturri zimela.

laugarren partea

K.

EROR hadi, bihotz,
denporaren arbola zimeletik.
Ifarretik ez duk
haize berririk etorriko.

Eror hadi, bihotz.
Denporaren ego ausiek
ez ditek egunaren
mugarako indarrik.

HERIOTZA, zer ote den heriotza
ulertzen ez dugu.

Ba goaz, joan,
pentsamentutik bizitza
eror dakigun arte,
ta azkena itzali.
Gero? Erokeria duk
galdetzea.

Zergatik bizi, ordea?
Alferrik duk galdetzea:
bizi egin behar
zergatik hil konprenitzen
ez dugun artean.

BIZITZA, zorteak eskuotan
jarri zigun bitxia.
Umeak ez zekien zertako ziteken,
bainan ederra baitzen.
Gaur ordea, ez da eder ere
ta ez dakigu oraino zertako den.

Diztira triste bat,
bildurgarri galtzeko,
eusteko mingarri.

Zergatik jakin gabe,
ez bagenu nahiago:
ta ez-izango delako
larritzen gera.

Oi, gu zorook!
Ez bagenu
ez ez-izan ez nahita
gabiltza beti
arroda absurdoan iraulika,
galderari galderaz erantzun nahirik.

HI HAIZ Axular,
berriro nire bakardadean.
Hainbeste hekian geroaz
ez baithuen mundu hau gustatzerik.

Zer mundu aurkitu duk
Sara-ko lurpean?
Bizitza laburra duk,
heriotza luze.
Ausaz han itzali duk
hire esperantza.

Nik bizitza maite diat,
ta hiltzea bildur.
Izarren begira noala
potzuan itotzeko bildur,
ez diat lurretik
jaso nahi begirik.

Berriz itzuliko al naizen
pentsatzen diat kalera noanean,

zubia ermo ote dagon,
su-itzalkirik ote den zinean.
Heriotzaren ur beltzak
bete dik pentsamentua.

Hik ba hekian bizitza bezain barruan
daramagula heriotza,
edo barruago.

Gure bizitza hezurreri erantsia
erantz dezagunean,
gure baitan zer gaituk
heriotza baizik geldituko?

ZER POZ dute mila urtek
ta mila urteren atseginak
derrigorrezko betiko egona
datorrena dakigula?

Ezin bestean
hotzak hil beharko duenarentzat
alfer alferrik duk
sua pizten ahalegitea.

Esan huen hik:
bizitzak bizitza merezi badu
heriotza ez da heriotz.
Ba ote hekien, ordea,
zer bizitza den gerokoa?

Betiko ixildu haiz
joan hintzanetik.
Hire hitzaren aingurak
ez hinduen bizitzari lotu,
eta joan haiz
aingura gabe, itzala galduta
itsaso izkutuetara.

Zein portutan lotu diok
bizitza izanaren moileari?

Horregatik, Axular,
bildur bezain maite diat **nik**
bizitza triste hau.

EZ DUT heriotzera ez doan
bizitzarik konprenitzen.
Eta bizitza
lainorik gabeko
euria bezelatsu da.

BAINAN hil nadinean,
nire arima ehorzteko
bota zazute bide ertzeko
pago zaharraren ondora.

Oroimenen
ta itxaropen imposibleen orbelez
estali,
pausoak entzun nahi ditut
heriotzaren ondotik.

Otoitza egingo du euriak.
Eta merezi badut
euskal herriek oroituko naute.

Axularrekin

HI BAKARRIK hago
hemen nirekin.
Hi bakarrik etorri haiz,
lagun zahar hori,

nire desterruan
abandonatu gabe.
Hi bakarrik
Monte Pincio-ko Eskulapioren
eta fauno zaharren iturri ondoan
exerita, gure aspaldiko
alkar hizketa jarraitzeko.
Hi bakarrik, Axular.

Hi bakarrik ausartu haiz
heriotzaren ondoeneko
alferkeria utzirik, nirekin,
atzerrietako haize berri gesalak
probatzera. Hi bakarrik,
hire urteekin beti gazte,
Europa-ko lurrez lur
nire arima
—hik itzala bezala—
apostu latz batean
jokatzeko prestu .

Sara-ko pakearen
jauregia utzirik
etorri hator nirekin
arrazoinaren indarrak,
eskuz esku,
gero hunen gainean neurtzeko.

Biharretik biharrera luzatzeak
zenbait kalte dagion arimari...
ez badago gerorik!

Zer arrazoin diok hontaz, Axular,
ikusirik nire gogoak
ez duela deusetan ere
sosegurik eta pausurik?

Hebainak zeudek
nire nahien egoak
kez karen euriak bustita.

Ausaz hiretzat hau duk
erhokeria, enganamendua
ta iende galduen desirkundea.
Desirkundea bai,
ta iende galduena!
Bainan ez duk Eskritura Sainduetan,
ez doktoren erranetan
arrazoin gauzazkorik jaso hik
desirkunde ezeztatzeko,
ez gu bideratzeko.

Heuk ere penaz begiratu beharko duk
ixiltasunean, Giardino del Lago-ko
enamoratu en txalupen erdian eraikitako
tenplo paganoa: "Eskulapio Salbatzaileari".
Hi eta ni ez gaituk sartu
tenplo paganoaren misterioak barna
arima heriaren atsedean eske,
ze lotsa bat baitiagu
ura behatz artetik bezala
joango ote zaigun fedea.
Eta nahiago diagu pentsatu
Eskulapiok ez duela
osasunik gaitz honentzat,
neke honentzat tenplorik.

Halare, Villa Borghese-ko
udazken arbolen artean
hire erantzun denak baino gehiago
balio dik arratsaren
galdera bakarrak.

Eskutik galdu duk oraingoz
Axular: ez dakik ihardesten

Foro deseginen kontrakarrari:
Non duzu gero horen segurantzaz?

Eta nola zuhaitzak
bere dauden lekhuetarik higitu gabe
balego gure giza bizitza,
bere grina ta irritsek
denpora honen mugak gainditurik
gerozko beste norabait ezin dutela kida?
Ikusten duk:
eguna arratsarekin hiltzen duk,
ta eguzki ahul hau
ez duk mila izarretan berbiziko.

Aitortu beharra duk:
gure bizitze hunek
hain du zimentu flakoa ta eria...
Biharko eguna ez duk
gaurkoaren luzapen, bai berri.

Apika ba dakik, Axular zahar horrek,
Erroma-ko pinuak bezala
ez ote geran gu ere
hostozko desira laino bat
sustrai meharrez eutsia
hegoak garbituko duena.
Ta gero ezer ez.

Biharren hesi altuegiak
mugatzen ziguk bizitza.
Gugancaino geroaren
kanpai-hots doi bigun baten
deia soilik irixten duk.
Ezin asma diagu
nungo haizek dakarren,
norantzaz dei dagian.

Zertako jakin ere?
Ahul kausitzen gaituk
nahiaren bideetan
umetan uste bezala egatzeko.

Ta halare nork abandona
geroaren esperantza?
Urrunago kanpai doinua
gozoago baita
arimaren egoak dardaraz hasten direnean
urrun minez.

Arrazoinak ez dik barkatzen.
Ahalegin guztien ondoren
Mussorgski-ren mendi gorrian
eroriko gaituk
—egoak hausita—
geure ioranen sarean preso.

Azkenean izango al duk
errukior aingerurik
bidean hil geranon
gozaren hezurak zeruratzeko ere.

JAINKOAK egin ninduen.
Haren mahaian gizondu nintzan,
ta haren hitzetik bizi naiz.

Ba dakit noizpait
aingeruek Jainkoaren mahaian
aterako nautela
neu ere,
beste norbaiten janari.

Nire pentsamentuaren su izpia
geldituko da bakarrik
besteren baten deseoa.

Ura surtidoreak bezala
jango du nire bizitza
sortu ninduen leizeak.

JAIO nintzanean
zuhaitz handiaren itzalean
exeri nintzan.
Izatearen bide luzeak
nekatuta nentorren.

Harri arteko iturrian
lo hartu nuen,
segalariak
itzartu gabe pasa ziren.
Arrastu du.
Zeini galdetu orain bidea?

Urteen haize ximelak
hosto denak erantzi dizkio
fedearen arbola bikainari.
Agortu egin da iturria,
neguan agortu.

Ta hemen nago ni oraindik,
arbolaren hezur ondoan exerita,
udalehen berri baten esperantzaz.
Gauak uzten duen elurrezko lorea
argiak urtutzen du.
Nora joan orain?

URTETAN egon naiz
arimako leihoak zabalik.
Argirik ez zen sartu.

Ez naiz oroitzen noiz
galdu nituen

ateak.
Inor ez zan etorri!

BEHARBADA ez naiz kristau,
ez dakit.
Beharbada gaizkile bat naiz,
desesperatu bat,
engainatzaile bat.
Nik ez dakit.
Bainan nik
maite dut gizona,
eta lagundu egin nahi nion
nekien bezala.

NEKEAREN azkeneraino
bota nau deseok.
Hala itsasoak hondartzan
pats oria
du abandonatzen, hagoatuta.

BILDUR nuen heriotza.
Bai, Axular, bildur natzaiok
hutsa ote danezko beste aldeari.

Joana ur joana duk,
ta uste gabeko jokoan
heriotza gaituk apostatzen ari,
denok galtzaile gertatzeko.
Jokoa ez duk errenta!

Amesa ez duk museko
errege bat eskuan besterik.
Ames, ames eroak,
bizitzaren ihesi
enbido heriotzari botatzeko.

Bildur diat heriotza,
ta ezin asma diat
nola bizitza erantzi.

Aita salbatu zidanari.

ARRATSERO pasatzen ziren
soldaduak frenterako.
Nun ote zen aita?

Gizonen arimarcaino
sartuta zegoen gudua.
Arratsalde gorriak
ez zuen ederrik,
bildurra zekarren.
Gabak ez zuen atsedunik,
bildurra zekarren,
goizaren bildur.
Nun ote zen aita?

Eskuak altuan, horma luzearen kontra,
fusil biren begiek zainduta
dago aita.
Gau da, goizean hilgo dute.

Arratsero pasatzen ziren
gudariak frentera.

Ez ziren etsaiak,
anaiak ziren,
eta anai arteko gudua.

Goizaldean,
hilak deskargatu dituztenean
ez zegoen gure aita.

Desterrua

EZ ZIOAT arima triste honi
bere burua erantzi nahi.
Hotz izango likek.

Euskal mendiotan ernea,
ez dik pozik
Hamburg-eko kalean.

Dardaraz zegok beti
parkeren batean.

* * *

ASPER aspertuta nago gizona
Jainkoaren amoregatik
maite dutenez.

Jainkoaren amoregatik
laguntzen dutenez,
Jainkoaren amoregatik
gaixoak osatu,
pobreeri eguerriz eskupekoa eman,
igande arratsez eri etxera joan,
kanposantuetan loreak jarri.

Umezurtzeri erropatxoak banatu ere
Jainkoaren amoregatik.

Gezuraren egia
sinisteko grina!

Ta behinere ez
gizonaren amoregatik.

Bergmann-en giroz.

JAUNGOIKOA... Nahigabean begiak jasoaz
hodeietan asmatua ez,

nekearen lurra gogortzen duena.
Amercaun bat horma-erlojuan, Jainkoa.

(Heriotzeak betetzen du lurra.
Haizea, ura, arbolak,
menturaz maitasuna).

Zergatik antsiarik
Jainkorik ez bada?
Zertako etxerik ez denean
ateak?
Zerk josten du
pauso bakoitza hurrengoari,
joateak sentidurik izan dezan?

Amesekoia ez,
gure ibiltzea
eusten duen harri, Jainkoa.

UTZ NAZAZU pakean:
ez dut besterik nahi,
kalera irten,
busti ta busti
euripearan ibili,
desesperatu arte.
Ibili ta dena ahaztu,
azkenean.

Aspertu nauzu.

JAUNGOIKOAK maitatu nau-ta
ez da nire kulpa.
Haren suak piztu zuen
nire bihotzean
gizonen maitasuna.

Bakardade

BAKARRIK nago nire fedean,
eguzki bat bezala,
argi ilun bat darion eguzki bat bezala,
eguzki itzali bat bezala.

Bakarrik nago nire esperantzan,
semeek abandonaturiko
aita bakarrik dagon bezala
heriotzaren zai
eta heriotza geldi dator, bakar bakarrik
harri bat nunahi bezala.

Bakarrik nire maitasunean.
Hildako bat ez bezala,
gizon dorre belar desirkunde galdu
ezer ez bezala
bakar bakar bakarrik.

Udaberri

BERRIZ ere primadera da.
Arboletan, parkeko umeetan,
kanpai epeletan, berri dator eguzkia ta berde,
neskatxen jantzi koloretsuetan,
pasion doazen agure xaharren alkandora xurietan
berriz ere primadera da.

Bainan dorretik behera amilduta dago
nire ordua.
Antsiarik gabe, nekeak beteta,
urrunikan ere ez.
Eta zertako berriz ere primadera berri bat?

Nora

ZER EGINGO zuen orain
txalopatxoak
itsasoa hustu da-ta?
txalopa txalopatxoak.

Sikatu zaio sahetsetako
dirdai lizuna.
Aspaldian egon zan txalopatxoa
beti egon, plaian erorita.
Txori zuriak
pasatzen ziranean
zerua kurbatu gabe
aidean.

Mendi gainetan
gelditu da eguna.
Ibarretan gelditu da
eguna, gizarte hau, ibaiak,
bideak. Nora ote doan
eguna. Egun triste bat,
egun denak bezala
triste, egun argiz bete
oso tristea plaian erorita
eguzkitan sikatzen.

Plaian erori zan eguna,
gizarte hau, neska itsu bat,
maitasuna, geroa,
eta nire zerua.

Itsaso dena sikatu zan
eta nik ez dakit,
txori zuriak
argia kurbatu gabe
doazenean,
zein esperantza daukan

oraindik gure txalopatxoak,
egunak, ibarrak,
zure ta nire zeruan.

Bizitza behera

UBERKAK darama
bide jakin bat
uberka behera,
harriak behera,
zelaiak behera.

Zumarraren itzala behera
bide jakin bat eta
beharrezkoa.

Jainkoaren behatzetatik
askatzen doan
fatuaren hari
bezala.
Bideren batetik behera.

Ezin konpreniturik
begiratzen genuen
umeak ispiluan bezala.

Doa gure bizitza norabait
hain ximple ta erraz
labaintzen xehe
urteak behera...

Axolagabeki
bihotzak behera
hotsik egin gabe
edurra kristal ostean bezala.

Bide jakin bat
segitzen noiznahi norabait
denpora behera.

Otoitza

ZU BEZAIN ahaltso banintza ni,
Jauna, ez litzake munduan
tristurarik izango, ez litzake
ume itsurik jaioko,
ez litzake maitasuna nekatuko,
ez litzake ilunbea triste izango
eta tristeago argia,
eta ni Zu bezain ona banintza
onago izango nintzake Zu baino;
Jauna, ez nuen andre konkordunik egingo,
ta ez umerik hiltzen utziko
ta ez herririk agonian
ta ez begien argirik zahartzen
ta ez amarik haur hila bihotzaren gainean duela
bakarrik abandonatuko.

Eta ez zuen bere buruaren gainean neska batek
nire anaiagatik alferrik negar egingo.

Ez zan mundu hau holakoa izango, ez,
eta guk dakigu hitz honek esaten ez duen
zer esango lukean gure hitza zure justizia balitz.

Izango baitzan nire hitza zurea ez bezalakoa,
eta ez zuen kreatura galdu baten oihartzun banala
urik ez daukan desertuan sortuko,
ta ez nuen holakoa egingo hitza
gizonok gurutzera eramanaren kulpa izatekoa.

Zure begiak balira nireok, Jauna,
harri batekin, haizto batekin, lotsa batekin

itsutu nahiko nuke beharko nire begiratu zurea.
Bainan ezin, bainan inola ezin.

Aingeru bat egin baninduzu behintzat
nire egoak norbaiti emanda hiltzeko...
Bainan gizon. Eta nork nahi du gaur
gizon bat ezertarako!

Asis

ETA erantzi zuten
lurrean uzteko.
Ama lurrean
bilois, animalia santu bat bezala
hiltzen eta hiltzen.

Erantzi zioten habito pobrea.
Arbolartean harri busti bat bezala
utzi zuten
gorputz umila
lur santu lurrean,
ilargi bat uretan bezala hiltzen.

Hasi zan kantatu abartzen,
per sora nostra morte corporale...
Ixiltasuna basoz bete zan.

Aingeru ixilak hostoetan.
Kondaira bat hostoetan,
legenda bat.

Santa Klarak
negar birjina ttikia
egiten zuen
josten dagon zapira.

Hiltzen dago lurrean
pobrea.
Belarra, harkaitza, ura, eguzkia
anaia zituen pobre ona.
Maite zuena lurrean dago,
beti ona izan dan
animali santu bat bezala mantso hiltzen.

Arbolartean dago
argi pobrea, bilois,
hiltzen eta geldiro hiltzen.

K.-ri

BA DUT antsia bat
zure maitean zoroan
biok bakarrik
eguerdi baten eguzkian
suan amodioan bakarrik gaudela
hurrutitik harrika
ta zu algaratan
txikitzeke
zure kristalak
maitasun bat antsia, ah!...

K.-ri, beti begira

OROIMEN bat nahi nioke
zure izenari ebagi.

Zure ezpaineri nahi nieke
musu bat ebagi.

Zure begieri begiak,
zure tristura begiratuari.
Dorre zaharrak zazpirak ematean
azkeneko silaba ebagi nahi nioke
bertsoari. Itsasoari azkeneko aparra.
Ilargiari azkeneko argia
niretzat bakarrik.

Ebagi nahi nieke zure ezpaineri
inoiz esan ez didaten hitz hori.

euskal herriari buruz

GURE poesia zelaiak dira,
txondarren lurruna, sagastiak,
gure bideak haritz artean. Idiak
astiro goldatzen dizkiguten sorotan
dago euskal poesia.

Txepetxak kabia urtero egiten duen
zubi koxkorak, uztarriak
ta argizari-oholak utzi dizkigute
gure poeta esku-langileek.

Gure poemak mailuz eta burniz egin ditugu,
Bilbo-n, Eibar-en, basoan, oletan,
edo itsasoan idatzi ziren.

Gure obrak dira euskal poesia.

EUSKALDUNEN IPUIN BERRIAK

I

DENPORA asmatu zen baino
lehenagoko gizona ei zen,
ta, ipuinek diotenez,
argia asmatu nahi zuen.

Mendetan jardun ziren
haren matxinoak,
haren auspoak,
haren labeak
pentsamentuaren burdinari
txinpartarik atera gabe.
Bainan jo ta jo.

Gizon gotorrak
ez zuen etsi nahi.

Deseoen potzutik
karreiatzen zuen ura,
grinaren basotik egurra.

Desespero gorrienean ari zela,
jo ta jo,
matxinoen moskorrean
mila zatitan aidean
apurtu zen lantegia.

Ta argi izpi izarrez
argitu zen gaueko zerua.
Egun hartan hil zen, ordea,
pentsamentuaren ola gizona.

2

Euskal ola gizonak,
antzinate zaharrear,
sua ta kea apartatzen
saiatu omen ziren.

Su garbia behar zuen
euskal lantegien suak.

Sorginek asmatu alako
metodo guztiak
enplegatu zituzten, alferrik.

Milaka ola gizon
gelditu zan itsu,
milaka eskumotz,
kiskalduta milaka,
bainan ez zuen inork etsi.

Egun batean,
metodo berri baten
entseiatzen zeudela,
sua itzali egin zitzaien.

Lantegitik irtetzeko atea
asmatu ezinda zeudela
esan zen orduan.
Espeleologoek diotenez, ordea,
sua ta kea apartatzen
enpeinatzen dira oraindik
euskaldunak...

3

Behinola Euskal Herrian
Heriotzea jaio zen.
Inork ez daki noiz,
eta bataioko partidetan
ez dut kausitu

ito beharrez
bataiatu egin zuen
deabruaren izenik.

Mutil bikaina zen Heriotze.
Mendi leize izkuturen bat
zuen aterpe,
ibar osoan
ez zitzaion inor oldartzen.

Batzarra bildu zenean
larri bezain alferrik agertu ziren
herri izutuaren protestak
Heriotzearen herio eske.
Gure demokraziak
ez zuen agindu
desterrurik ere
ez dakit nundiko aitor- seme zela-ta.

Bazterretan ez zen hitz bat entzuten,
iziak bete zituen ibarrak.
Heriotzek irribar egin zuen,
goiko mendi kaskotik.
Hurrengo urtean Batzarrera
ez zen presentatu Heriotze besterik.
Hori bai, guztiz demokratikuki.

4

Euskal Herria
ez zan beti pobre izan.
Gauza harrigarrik topa dut
kronika zaharretan.
Bainan kondairagile guztiak
bila zebilzkion pergaminao
bezelakorik ez inoiz:
Bizitzak Bordelen euskaldunen kontra
egindako hauzia.

Munduko beste edozein gizon
bezain gizon ginan euskaldunok
lamina zitelen batek
iturriak pozoitu zizkigun arte.

Testiguen ez dute
pozoiaren argitasunik eman ahal.
Bainan denek aho batez aitortzen dute
ur edan orduko bereganatzen duela edonor
gaitz misteriozko harek.
Eta gizonak jartzen ziren dardaraz
zikindu bildurrez, eta andreak
garraxi bateko leher zorian
hodeietan pipi hauts bat igarri orduko.
Haurrek ez zuten ezer jan nahi,
desjatearen bildurrez.

Egun osoan leizeetan gelditu ziren
aiton-amonak, kuzkurturik.
Horman errainuak ere izutzen baitzituen,
ez zuten pizten surik.
Gazteek ez zuten eskurik
patrikatik atera nahi, zikinik ez ikutzeko.

Zikinaren izu amorratuak
kiskaltzen zituen euskaldunak.

Eta bizitzak hauzia jarri zien
euskaldun gajoeri.

Letran-go Batzarrak gudu santua
erabaki zuen euskaldunen kontra,
eta kataroak zirelakoan
Bordele-ko Inkiziziora ekarri zituzten,
zahar eta gazte, euskaldun guztiak.

Euskal herriak hutsik gelditu ziren,
haur-min zen emazteren bat ezik.

Ez zen gehiago eilorrera
ganadurik etorri.
Ez zuen bizitzak ezer irabazi:
Inkiziziotarrek ez ginuzten erre,
sua baino garbiago geunden.
Huraxe disgustoa euskaldunentzat!
Heriotzeak ere ez zuen ikutu nahi
bizitzak ezin ikutu zuena.

Hau da pergaminoek dakarten kondaira.

Gero dekreto bat edo beste
inportantzia gabeko, eta finean:
behinerè urik edan gabeko
euskaldunik topatzen bada,
zikinaren bildurrik ez duena,
egin bezate apezpiku ta nagusi
fedea ez dedin erabat galdu.
Firma irakur ezinak, eta zigulua.

5

Gure ama gaixotu zenean
Tolosa-tik ekarri genuen osagilea.
Galestia bezin ona bazen
ez zen ama hilgo behintzat.
Ez makala galantzia gurea!

Ez omen zen larritzekorik
esaten zuen,
bainan baezpadan
osagairik munduko hoberenaren
bila joan zitzaigun.

Hala abiatu zen
Donostian, Madrilen, Europan,
Amerikan ta Mozkun.
inoiz Pekinen ere, entzun denez,
osagaiaren bila.

Bitartean, ez baitzen larritzekorik
bainan baezpadan,
kamamila katilutxo bat,
eta jarabe txurrut batekin,
eta Ama Doloretakoari
hiru abemari gabero esaten
jardun ginan.
Osagilearen berririk jakin gabe
joan ziren hilak.
Bihotzekoa zen gaitza.

Heldu zitzaigun noizpait,
ta osagairik hoberena zekarren,
jakintsurik azkarrenak
propio gure ama osatzeko asmatua.
Bai propio osatzeko.
Bainan berandu,
ez baitzan
hildakoak hilberritzeko.

6

Hasarre ziren anaiak.
Aitonaren aitonen lehenagokoek
egindako etxabola zaharraren habeak,
ustelduta baizeuden,
teilatua kraskatu egin zen
udaberriko edurtearekin.

Esan zuen batek hobe zela
ibai ondoan berria egin,
bainan ez zioten aintzat hartu.
Gazteena baitzen.

Teilatu zaharra konpontzea
aski zela erabaki zuten,
eta hartan hasi ziren,

Anaia zaharrenaren gustoak

ez zuen hurrengo kontentatzen:
haritza hobe pagoa baino.
Hirugarrenak eskubirago jarrita
hobe legokela zeritzan,
ez zitzaion hurrengoari
erreparoren bat inoiz falta.
Ezin inolatan ados jarri.

Eztabaidan joan zitzaien udaberria,
errez ahaztu zuten udan teilatu premia,
udazkenean berriz sesioa.
Alferrik zion gazteenak
hobe zela berria egin.
Hartan gaineratu zitzaien negua.

Beltza duk negua mendietan.
Bela zaharrak ere
ibar zokoetan izkutatzen dituk.

Bisutsa hasi zenean
hasarre ziren anaiak berriro.
Baina nola ez duen
hasarreak teilaturik jasotzen
neguak jan zuen euskal artaldea.

7

Gazte hazkarrak ziren haietxek
euskal herrietan inor hazkarrik ezagutu bada.
Elkartu ziren hotelen baten puntako puntaren batean
eta han erre zituzten orduak
ezerezaren zer-izana ta zer-izanaren ezereza maixeatzen.
Hura bezalako filosofiarik
ez du bazterretan kristauak barrunta.

Eta hala harmaturik erabaki zuten
Euskal Herria salbatu behar zutela.
Erremedio harekin instant batean
osatuko ziren gaitz guztiak.

Halakoxeak baitzituzten izan ere
asmoak asmatu!

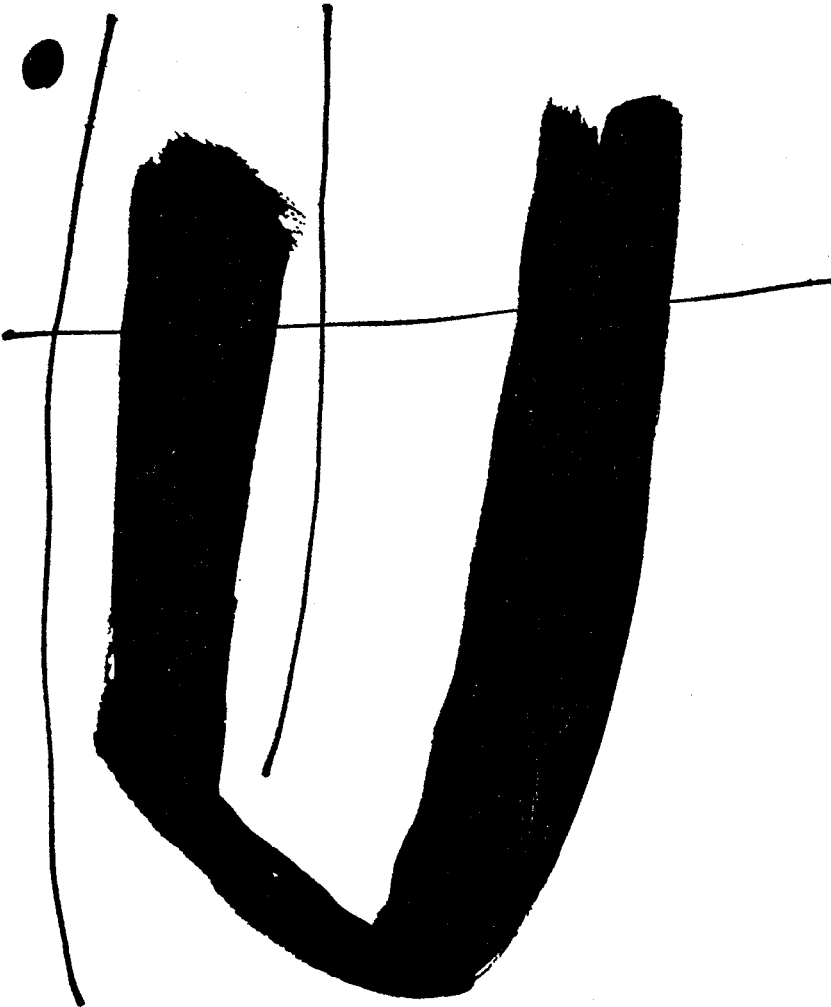
Abiatu dira eskailetan behera
plan izugarri haiek eztabaidan,
ez ta ez ta ez ta ez,
ta bai ta bai ta bai ta bai,
eta eta eta,
esku ta gorputz osoarekin argudioka,
arrazoi ta desarrazoi zarrapada zeriela.

Arranetan! Akordatu ziren halako batean
jetxi ta jetxi arren
ez zirela inoiz kalera jeixten.
Nola demonio!
Gorako eskailera automatikoan zebiltzan,
behera nahita.

bostgarren partea

(Azkeneko poesietatik argitaratuta dauden batzuk)

Prometeo mixerablea

(heroiko ez zana)

GIZONA mixerable da
gizon izaten hasteko
eskubideen deklarazio bat behar badu.

Gizona ben benetan mixerable da,
Jainkoaren errebelazinoak
egia izateko Eliza bat behar badu
zaintzaile.

Zer haiz ba! ez zekiagu
begiz begi batak bestea
begiratzen-eta.

Naturalezaren hiltzen doan
kreatura,
gizona.
Hi —esaten diat.
Ze ni ez nauk konzeptu bat,
ez nauk gizon.
Ez zidakean definizio batek
esistentzia eman.
Neu bakarrik nauk,
sahets guztietatik ebakirik.

Gizona: 1968

(Prometeo trixtea)

PAUSO batera daukak
hire azkeneko judizioa.
Han duk negarra ta nekea,
han duk egarri handia

ta ura eskuen puntan
ta ezin ahoratu.
Juzgaturik hago, gizona.
Jaiio hintzalako, heurekoia haizelako,
munduko ohiturengatik bildurtu haizelako,
amodioagatik birjina bat bezala.

Heure balore guztia batu ta gero
heure dretxoak deklaratu dukelako,
(gizon bat zan Kafka)
juzgaturik hago eta kondenaturik.

Gizona: esistentzia 68
(Prometeo burdinetan)

EZIN sartu zaidak seriotan buruan
norbait haizela.
Libururen batean ikasi haut.

Ezin dut ez dit nahi
jendeongandik defenditu.
Abotsak entzun nahi dizkiat.
Infernuetan. Zeruetan
behera.

Hik nahiago duk gezur txuria
egia trixtea baino.
Nahiago duk egia baino konforta.
Nahiago duk galderaren ajedreza baino
obedientziaren jakematea.

Hi ez haiz nire gizona,
bakarrik gaudelarik
hitzegiten diodana.
Kalean bahoakit ere,
mintzatzen ez banatzaik ere.
Ez zekiat, agian

nireak ez dik gabardinarik jazten,
ez zekiat ondo zergatik,
bainan hi ez haiz nire gizona.

Agian neure kulpa duk,
agian ez baitzeukak nireak
esistentzia 68-rik.

Agian ez zeukak haragi konkretorik.
Agian gizon bati mintzatzen zaiok
gizon hau.

Edo ta agian (ez zekiat gure haragi hau
esistentzia naufragaturen batean
ez ote zan galdu)
esperantza bati bakarrik.

Gudariak

EDOZEIN goiz batetan
erori ziran hildakoak.
Ordurarte gizon ziranak,
harrezkeroz heroe.
Ezer ez gero.
Oroitarki batean
kolekzionatu genituenak.
Gure kontzientzia lasaitzeko
heroe ta gure salbatzaile
deklaratu zituztenak.
Bainan ez heriotza altxatu.

Edozein goiz batetan
erori ziran hilda
begi desarmatuak.
Betiko joan diranak.

Agoniaren ixiltasuna zan
goiz guztia.
Ta gero —gizon bat bezalaxe hil dira,
heriotz ondogabe nekatu batean,
gure kontzientziak behera.

Ezkontza

ZORIONAK opatzea ez ahazteko
abixatu didate lagunek.
Zorionak, ba.
Suberterik baduzu, zorionak.
Ta ez baduzu, behintzat
zure engainua desengainatu
izango duzu. Eta zorionak.

Apokalipsiko zaldi errenak. (Prometeo hilezkorra)

HONDAMENDIRA ei doa mundu hau
zoroa dalako.
Antxinako tradizinoa du
horren zor ta bildurti ta zentzugabe
izatea. Agian beste mila edo
mila bi urte pasako dira ba lasai
zubipetik honda dedin arte.
Mundu honek ez du hondamendirik merezi.

Zaldi errenak datoz apokalipsian.
Edo agian bidea erratu dute.
Nahi ez zituzten umeekin erditu dira
ama guztiak munduan.
Poliziak ez du metafisikarik ixturiatu.
Bazkariko indibabak gatzik gabę zeuden.
Gauza handirik ez, okerreria vulgar bat.

Tabuz harmaturik datoz begietaraino
zaldiak.

Enamoratuta dago,
ta arrats batean dana hondatu zuen,
herriko atari guztiek dakite nola.
Mixeria hutsa, besterik ez.
Gizona ez da gaiztoa.

(Agian ezta ona ere)
Total, azkenean
gurutze batean hil zan **Jesukrixt**,
egiaren egarri zan-eta
pozoia edan zuen Sokrate-k,
urdai txar bat janda
joan omen da Buda Nirvana-ra.
Mixeria hutsa. Hogeii ejemplo
multiplikatu beharko nituzke.

Zaldi tixikoak
datoz munduaren apokalipsian.

*Mila esker
Gandiaga, Zabaleta,
San Martin, Iztueta,
Intxausti, Laskibar,
Arregi,
etabar.*

a u r k i b i d e a

AUTOREAZ eta LIBURUAZ	9
HITZAURREA	15

LEHENENGO PARTEA

Hitzak, hitzak	25
Begiak begiotan	26
Pagoa geldi dago	26
Goroldioz jantziriko	27
Pagoak ez du atseginikan	28
Pago zaharraren hondarra	28
Harrezkeroztik daramat	29
Gizona	30
Ebanjelioa	31
Ez dut sekula	35
Negar egin nuen	37
Gau ilunaren begian	38
Ta orain gau da	39
Ez diteke nornahi	40
Adiskide Iztueta-ri	41
Verbum Caro	42
Esaten dut	43
Ahoan sentitu dut	44
Umetan ba nuen nik	45
Ilunabar geldian	45
Noiz datozke	47
Binbitartean ba nabil	47
Eta orain Jauna	47
Bihotzeko gaztelu zaharrea	50
Gogoaren batel txikerrak	50
Aita hil, aita hil	51
Otoitza	51
Poema beltzaren arbola	54

Antipoesia	62
Lurraren ondotik	65

BIGARREN PARTEA

Poesia biografikoak

Lurraren seme honek	73
Nire sehaskan ez da inoiz	74
Esan nahi nizukeana	75

Poesiari buruzko poesiak

Zertako bete bihotza	76
Hitz biziok	76
Egia esan nahi nien	76
Juan Ramon	77
Euskaldun poetek	78
Baina nire bizitzan	78
Poesiaz aspertu nintzan	78
Ezin jan izan du herriak	79
Gure hitzak	79
Eskuotan ez dut indarrik	79
Gizonak sua pizten	80
Suak erreko ez balu	80
Nire lurra, nire anaiak	81

Poesia sozialak

Bihar	83
Esaidazute	83
Gauetz	84
Eskuak	84
Kate	85
Desterrura bide	68
Zu baino ederrago?	86
Langileak	87
Mares	87
Lurraren seme	87
Nire arima	87
Gure alaba	88
Etxabola	89
Zubian	89
Azken oporra	90

Europako bideez

Piazza del Popolo	93
Via Appia	93
Campo Verano	95
Campo Verano	95
Alferrik exertzen naiz	96
Parco Celio	97
Parco Celio	97
Monte Pincio	98
Porta San Giovanni	99
Suomi	99
Agian hotza da Helsinki	100
Ifar itsasoa	101
Kulosaari	102
Suomenlinna-ko kainoe zaharrak	104
Presaka, bai	104
Argia geldi dago	105
Westfalen-go zelaietan	105

HIRUGARREN PARTEA

Basora irten nuenean	109
Maite dut nik mundua	109
Bainan urteak zehar	109
Aizkorri, biguna gaur	110
Pinu bakarti bat daukakit	111
Itsasoa	112
Ilargitara	112
Zutik eta bilois	114
Elkarrekin	114
Erribera	115
Harri maltso bat	115
Maite zuelako	116
Hemen ariman gelditu haiz	116
Kantari jeixten zen iturria	117
Argi ta itzalezko tenplo hau	118
Herriak sofritzen dauden artean	118
Doazen lainoak	119
Gogoratzen al dut neuk?	120
Nork lotu gaituen	120
Beharbada liberal bat naiz	121
K	121
Heriotza garratza da	121
Aitaren ehorzketa	122
Koblakariaren agurra	123
Herria, hoa hire bidean	129

Oi, Euskal Herri	130
Hau ez da poesia	130

LAUGARREN PARTEA

K	133
Heriotza, zer ote den heriotza	133
Bizitza, zorteak eskuotan	133
Hi haiz Axular	134
Zer poz dute mila urtek	135
Ez dut heriotzera ez doan	136
Bainan hil nadinean	136
Axularrekin	136
Jainkoak egin ninduen	140
Jaio nintzanean	141
Urtetan egon naiz	141
Beharbada ez naiz kristau	142
Nekearen azkeneraino	142
Bildur nuen heriotza	142
Aita salbatu zidanari	143
Desterrua	144
Asper aspertuta nago	144
Bergmann-en giroz	144
Utz nazazu pakean	145
Jaungoikoak maitatu nau-ta	145
Bakardade	146
Udaberri	146
Nora	147
Bizitza behera	148
Otoitza	149
Asis	150
K-ri	151
K-ri beti begira	151

Euskal herriari buruz

Gure poesia zelaiak dira	153
Euskaldunen ipuin berriak	154

BOSTGARREN PARTEA

Prometeo mixerablea	165
Gizona: 1968	165
Gizona: esistentzia 68	166
Gudariak	167
Ezkontza	168
Apokalipsiko zaldi errenak	168